

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Kulturminnevern i 50 år

**Oppvekst på Melvold i
Frogner i
mellomkrigstida
Del 19: Å kjøre korn til
mølla**

**Nekrolog over Thor
Hexeberg**

**Gårdshistorie for Løren
og Hol**

**Hvor er bildene i
kalenderen fra?**

**Andreas Holmsen
Gårdshistorie inntil
1647**

Slekt i Sørum

**Bokmelding: Ny
strålende årbok**

*1952 - 2002
50 år*

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,

17. januar 1952 kom ei gruppe menn sammen i Sørum for å stifte et historielag. Initiativtaker var formannen i Romerike historielag Øyvin Ribsskog. Lagets første formann var Thor Hexeberg, som døde før jul i fjor.

19. januar ble jubiléet markert ved en festmiddag på Meierigårdens selskapslokaler, som vi kommer tilbake til i neste utgave av Artikler, som fra årsskiftet har skiftet navn til Sørum-Speilet.

27. januar på Blaker Skanse og 3. februar på Frogner grendehus vil vi dele ut årsmøtepapirer sammen med dette nummeret av Sørum-Speilet til alle nye og prospektive medlemmer av Blaker og Sørum historielag.

14. februar er det årsmøte på Blaker meieri, der dagens eier, kunstneren Guttorm Guttormsgaard, tar imot oss. Tom Halvorsen og Betzy Perger vil kåsere om sin jakt på biografien til den siste representanten for den mektige Roseslekta, Görvil Fadersdatter Sparre.

Til årsmøtet fremmer styret forslag om en økning av medlemskontingenten til 125 kroner. Av dette beløpet går 35 kroner til Romerike historielag sentralt. Resten av pengene vil gå med til dekning av trykking og utsendelse av Sørum-Speilet.

Årsmelding og strategiplan vitner om en høy aktivitet i historielaget for tida. Vi tror at viktige kulturvernprosjekter lokalt best løses ved et samarbeid mellom frivillige organisasjoner og kommunale og fylkeskommunale interesser.

For at det frivillige arbeidet skal fungere over tid, må det være lystbetont. Det må gi den som investerer tid og krefter på kulturminnearbeid tilbakebetaling i form av hyggelig fellesskap nå og synlige resultater for framtida. Vi tror at de fleste prosjektene våre fungerer nettopp slik.

Er du en av dem som har meldt deg inn i historielaget for å støtte formålet vårt, håper vi du seriøst vil vurdere om det er noen av prosjektene i strategiplanen du vil bidra til å realisere. Det er mye å ta fatt på og mye å gjøre for alle som vil ta i et tak.

Kulturminnevern i 50 år

17. januar 2002 er det femti år siden Sørum historielag ble stiftet med cand. philol. Thor Hexeberg som sin første formann. Blaker historielag ble stiftet 8. november 1953 med bonde Lars Stykket som formann. 27. april 1970 ble det vedtatt å slå Sørum og Blaker historielag sammen. Asbjørn Langeland ble valgt som første formann i Blaker og Sørum historielag. En skulle tro at nettopp et historielag burde være opptatt med å ta vare på sin egen historie, men det må tilstås at kildegrunnlaget for denne lille jubileumsartikkelen er heller sparsomt. Først og fremst bygger framstillinga på Odd Skulleruds kompendium "Lagsvirksomhet for fremme av kjennskap til lokalhistorien i Blaker – Sørum" fra 1987, samt gjennomgang av de protokoller og korrespondansemapper som foreligger.

Romerike historielag

Da Romerike historielag ble stiftet 1. august 1920, var lærer og klokker Johan Andersen fra Sørum en av initiativtakerne. Han ble også valgt inn i det første styret, hvor sogneprest i Hurdal, Eivind Berggrav, ble formann.

Det første av lagets store folkemøter ble holdt på Blaker Skanse 25. juni 1922. Historikeren Edvard Bull holdt foredrag om Blaker Skanse og Karl 12. og arkitekt Arnstein Arneberg snakket om gammel byggeskikk.

Da Berggrav ble utnevnt til biskop i Hålogaland i 1929, gikk formannsvervet til lagdommer Helge Refsum, som hadde sine slektsrøtter i Sørum. Årsmøtet 1932 ble holdt på Romerike Ungdomsskole på Sørumsand 27. februar. Professor Oscar Albert Johnsen innledet om "Den norske hjembygdsforskning og dens organisasjon" og dr. philos Reidar Christiansen snakket om "Gammel folkediktning på Romerike".

Helge Refsum flyttet til Bodø i 1939, og kontorsjef Olaf Børke overtok da som formann i Romerike historielag. Også han hadde sine slektsrøtter fra Sørum, og skulle senere bli den drivende kraft bak første

bind av Sørum bygdebok. Vervet som formann i Romerike historielag hadde han like til sin død 21. februar 1947.

Fra 1940 hadde han med seg lærer Magnus Sørli fra Sørum som kasserer, et verv han hadde helt til 1949. Årsmøtet det året ble holdt under dystre omstendigheter 4. august på Nordli i Sørum. Konservator Sigurd Grieg og ingeniør Harald Ahlfsen holdt foredrag om utgravingsarbeidene i Raknehaugen.

Årsmøtet 1947 ble holdt i gladere stemning på Romerike Ungdomsskole på Sørumsand 21. september. Oscar Albert Johnsen var igjen foredragsholder, og temaet var "Olav den Hellige på Romerike".

Romerike historielags stevne og årsmøte 1950 ble holdt på Blaker Skanse 3. juli. Cand. philol. Andreas Holmsen holdt foredrag om bygdebøker og rektor Magnus Larssen fortalte om Blaker Skanses historie.

I 1951 ble lensmann Øyvin Ribsskog fra Aurskog valgt til formann i Romerike historielag. På det første styremøtet han ledet 22. oktober 1951 la han fram et forslag om at det burde etableres lokale historielag i alle bygder på Romerike. Et av de første laga som ble dannet på dette initiativet var Sørum historielag. I september 1952 ble formennene i de lokale historielag som til da var stiftet innkalt til et møte på Fagerborg hotell i Lillestrøm 16. desember 1952. Her ble det bl.a. besluttet at formennene for lokallaga skulle utgjøre et Råd eller Representantskap for Romerike historielag. Øyvin Ribsskog var også til stede da Blaker historielag ble stiftet 8. november 1953.

"Det kan ikke forringe andres betydning om en slår fast at det er Øyvin Ribsskog som skapte Romerike Historielag om til en organisatorisk og administrativt velordnet sammenslutning, ledet etter moderne og smidige demokratiske prinsipper, og at Romerike Historielag ble til et samlende og koordinerende distriktslag med basis i lokallag i alle Romeriksbygder. På denne måten ble det mulig å

legge til rette vilkår for aktiv innsats fra interesserte enkeltpersoner, hver i sin bygd.” Slik skrev rektor Erling Østerud i 50-årsberetningen for Romerike historielag i årbok VII fra 1970.

Sentrale aktiviteter fram til 1950

Erling Østerud karakteriserer denne perioden som ”gründerepoken” i Romerike historielag. Formennene ledet ikke bare virksomheten, de måtte også i stor grad stå for den praktiske gjennomføringa.

Bygdeboksaken var lenge den aller viktigste for laget. Styret bidro til å skaffe materiale for skriving av de enkelte bygdenes historie. 11 kommuner gav bidrag til dette arbeidet. Samlet kom det inn 7.400 kroner, og det var mange penger i mellomkrigstida. Professor Edvard Bull var rådgiver og førte tilsyn med avskriving av kildemateriale på Riksarkivet.

I 1925 tok styret initiativ til å utgi et årsskrift, fra først tenkt som et medlemsblad, men det meldte seg ikke et tilstrekkelig antall abonnenter. I 1932 ble det igjen vedtatt å utgi ei årbok, men økonomien var svak og det skulle gå mer enn to tiår før den første årboka utkom, i 1953, og igjen med Øivin Ribsskog som primus motor.

Spørsmålet om innsamling av folkeminne på Romerike ble reist. Det ble slått til lyd for bygdedrakter (bunad). Det ble drøftet bruk av historisk korrekte navn på offentlige institusjoner med ansvarlige myndigheter og bruk av tradisjonsfaste geografiske navn på offentlige kartverk. Det ble henstilt til kommunene å skaffe seg et ordførergalleri helt fra 1837. Og en arbeidet for vern av historiske minner. Mot slutten av perioden var en inne på tanken om en koordinert rettledningstjeneste for antikvarisk registrering på Romerike.

I et rundskriv til lokallagene i 1960 ble det foreslått å lage mindre lærebøker i lokalhistorie til skolebruk.

Aktiviteten i Sørums lag fram til 1970

Selv om Øyvind Ribsskog hadde vært til stede på stiftelsesmøtet for Sørums historie-

lag og der orienterte om nødvendigheten av lokale lag, ble Sørums historielag først formelt tatt opp i Romerike historielag som lokallag på et styremøte 16. desember 1952.

Den første konkrete arbeidsoppgaven som ble overlatt Sørums historielag var det å reise et minnesmerke på den såkalte ”Asbjørnsens utsikt” på Vardeåsen. Dette spørsmålet var reist av Romerike historielag, som hadde sendt en forespørsel til Sørums herredsstyre om saken. Herredsstyret uttalte 14. desember 1951 at saken ikke hadde slik historisk interesse at det ville yte bidrag. Med dette som bakgrunn ble saken oversendt styret i det nystiftede Sørums historielag til videre avgjørelse.

Det er ellers grunn til å tro at bygdebokarbeidet stod høyt på dagsordenen i Sørums historielag. Bind 1 om Sørums herred redigert av Olaf Børke utkom allerede i 1942. Bind 2 redigert av Gunnar Rudie ble utgitt i 1961. Han stod også for 2. utg. av bind 1, som kom i 1971. Helt siden 1940-årene var det imidlertid arbeidet med en gardshistorie for Sørums. Andreas Holmsen skrev middelalderhistorien for gardene i bygda fram til 1660.

Thor Hexeberg satt bare to år som formann i Sørums historielag før han flyttet til Eidsvoll og senere til Nes. Han ble i 1954 avløst av Magnus Sørli, som tidligere i en årrekke hadde vært kasserer i Romerike historielag. I årbok II, Romerikstun fra 1956 blir det oppgitt at det ikke er innbetalt kontingent for Sørums 15 registrerte medlemmer verken i 1953 eller 1954.

Aktiviteten i laget må delvis ha dødd ut i denne perioden, for 7. oktober 1956 blir det holdt et møte på kommune-lokalet Nordli som Sørums AUL, Sørums Ungdomslag og Sørums Bygdeungdomslag har invitert til for å danne et historielag i bygda. Konstituerende møte blir holdt på Nordli 2. februar 1957. Leif Sagen ble valgt til formann med 12 stemmer, mens motkandidaten Torgeir Kjell Midtskogen fikk 10. Sørums Sanitetsforenings damekor

sang og Thor Hexeberg kåserte om ”Likt og ulikt fra Sørums i gammel tid”.

Heller ikke dette styret fikk lang levetid. Et regnskap viser at det ble overført kr. 20,- ”fra forrige historielag” og tegnet 12 medlemskap á kr. 5,-. Protokollen avsluttes med følgende udaterte inntegning: ”Siste festmøte. Ingen kom. Alt forbi!”

Aktiviteten i Blaker fram til 1970

Blaker historielag synes å være mer preget av kontinuitet. Bonde Lars Stykket, som ble valgt til lagets første formann, står oppført som dette helt fram til årboka for 1966. I årbok II fra 1956 fortelles det at Øyvin Ribsskog selv hadde tegnet 16 medlemmer til Blaker historielag før det ble stiftet. Siden var det tegnet 8 nye medlemmer, slik at medlemstallet i 1956 var 24.

Laget deltok aktivt i arbeidet med bygdeboka for Aurskog og Blaker, som utkom med tre bind inkludert en fullstendig gardshistorie i perioden 1961 – 68, med Eyvind Lillevold som redaktør. Laget hadde også sørget for et komplett portrettgalleri av ordførere fra 1837 til 1962, da kommunen ble slått sammen med Sørums. Laget gikk gjennom manuskriptet til gardshistorien med den enkelte gardeieren.

Ellers fortelles det at laget hadde solgt 22 eksemplarer av årbok I, og hadde tegnet annonser fra næringsdrivende i Blaker til årbok II. I årbok VII for 1970, der det sammensluttede Blaker og Sørums historielag blir presentert for første gang, heter det: ”Både Blaker og Sørums historielag har periodevis arbeidet tungt, og de siste årene har arbeidet i de to lag ligget nede. Vinteren 1970 tok styret i Romerike historielag initiativet til å få de to lag i gang igjen.”

Starten av Blaker og Sørums historielag

På et møte hos Asbjørn og Gro Langeland på Bjerke 15. mars 1970 ble det nedsatt et arbeidsutvalg med Leif Mathisen som formann for å forberede et sammensluttede Blaker og Sørums historielag. Møtet var

sammenkalt på initiativ fra Romerike historielag. Etter et par møter innkalte komitéen til et konstituerende møte på Bingsfoss ungdomsskole 27. april 1970. Der ble komitéens forslag om å slå de to lagene sammen til ett nytt lag enstemmig vedtatt. Det samme ble komitéens forslag til vedtekter for det nye laget. Asbjørn Langeland ble valgt til formann i det sammensluttede historielaget, og med seg i styret hadde han Harald Børke, Egil Foss, Andreas Svardahl og Magnus Sørli, med Dag Winding-Sørensen og Leif Mathisen som varamenn. Det ble tegnet 13 medlemmer på dette møtet.

I Romerikstun VII forteller den nyvalgte formannen om utfordringene for det nye historielaget: ”Laget vil få flere viktige oppgaver i årene som kommer. En vil arbeide for at gardshistorien for det tidligere Sørums herred blir skrevet. I Blaker har det vært drøftet planer om bygdetun, og dette vil en også vurdere nærmere. Ellers er kommunen i stadig omforming, og historielaget vil arbeide for at verdifulle kulturminner må bli bevart også der bygdene forandres.”

Det er uklart hvor mye historielaget engasjerte seg i bygdebokarbeidet. Ei bygdeboknemnd med Alfred Torp som formann stod for utgivelsen av 2. utgave av første bind av Sørums herreds historie 1972. Gunnar Rudie, som redigerte bind 2, utgitt i 1961, hadde det meste av stoffet klart allerede i 1965, da en stor del av manuskriptet gikk tapt ved en brann. Skolebestyrer Alfred Torp fikk ikke se det reviderte første bind ferdig trykket. Han avgikk ved døden under settingen i 1972.

En viktig sak som var blitt fremmet av Romerike historielag allerede før de lokale historielagene i Sørums og Blaker ble etablert, var en lokallhistorisk oversikt for den enkelte bygd til bruk i skolen. I 1975 forelå ei slik bok for Sørums, skrevet av tidligere skolestyrer Magnus Sørli. ”Sørums før og nå” presenterer Sørums fra istida til i dag på 64 sider og ble trykket i 2000 eksemplarer.

Etter innføringen i protokollen av 14 navngitte medlemmer som tegnet seg som medlem 27. april 1970, er det ikke gjort notater før referatet fra årsmøtet 22. mars 1977. Her heter det: ”Siden aktiviteten i laget hadde ligget nede i den senere tid, innledet Langeland til debatt om mulighetene for å få laget i gang igjen. Ut i fra den diskusjon som så fulgte ble en enig om å gjøre et nytt forsøk.”

Til lagets nye formann ble den unge Trond Kaare Westby valgt. Med seg i styret fikk han Harald Børke, Ove Eggum og Odd Skullerud, med Andreas Svardahl og Magnus Sørli som varamenn. Med valget av Trond Kaare Westby som formann gikk Blaker og Sørum inn i en svært aktiv periode. Han ble sittende som formann helt fram til årsmøtet 16. mars 1987, da Dag Winding-Sørensen overtok.

Trond Kaare Westbys formannsperiode

Allerede på det første styremøtet 19. april 1977 ble det tatt viktige initiativ. Ei nemnd med Kjell Huseby, Leif Mathisen og Odd Skullerud, sistnevnte som formann, og med Gerd Hovind og Trond Kåre Westby som varamenn, ble nedsatt for å forestå en aksjon for å samle inn gamle fotografier fra Sørum. Det er takket være dette utvalget vi siden 1985 har en flott samling av gamle bilder fra Sørum på biblioteket. Og med utgangspunkt i billedsamlingen har historielaget med Kjell Huseby som utøvende kraft siden 1984 laget en kalender med gamle bilder. Kalendersalget har innbrakt like store inntekter årlig som kontingenten.

Laget engasjerte seg også i arbeidet med å finne fram til et heraldisk kommunevåpen for Sørum. Ei nemnd med Josef Amundsen som formann skulle utrede spørsmålet, som vi vet resulterte i valget av den stiliserte Sudreim-rosa som vårt kommunevåpen. I løpet av 1977 døde Amundsen, og Edmund Eriksen overtok som formann i utvalget. Det ble utlyst en idékonkurranse med en premiesum på 2.000 kroner. Kommunestyret vedtok å kåre reguleringsjef Nils Jacob Luggs ”På

gull bunn en rød fembladet rose” som vinnerutkast.

Det ble også nedsatt ei gruppe med Harald Børke som formann til å registrere hus i kommunen bygget før 1900. Sammen med Sørum kulturstyre arrangerte historielaget 17. september 1977 en befarings for å kunne få en oversikt over verneverdige fortidsminner i Sørum. I befaringsen deltok også fylkeskonservatoren i Akershus, Kjeld Magnussen, arkitekt Ole Daniel Brun, Francine Lampe og Svein Solhjell fra Oslo og Akershus avdeling av Foreningen til norske fortidsminnemerkeres bevaring.

Deltakerne møttes på Sørumsand klokka 10.00 og tok først turen til klebersteinsbruddet i Piggåsen, hvor Hans Guttersrud orienterte. Deretter tok deltakerne Tertitten fra Sørumsand til Bingsfoss, for å se tomten til plassering av den gamle butikkbygningen fra Hellne. Hans Petter Grøner fra Urskog-Hølandsbanen var guide på turen. På Blaker Skanse kunne deltakerne bese gjenreisningen av kommandantboligen. På Slora Mølle viste Jenny Kristiansen fram den gamle mølla. På Bøhs beså delegasjonen den gamle vasshjulsaga. På Hellesjø ble våningshus og stabbur framvist. Det samme på Øvre Julton og Bognerud. En beså også kommunehuset på Nordli og kornmagasinet på Vestre Bingen, og befaringsen ble først avsluttet klokka 15.00.

25. april 1979 foretok Trond Kaare Westby og konservator Jan Erik Horgen befarings av Vølneberg gamle skole. Etter dette ble skolehuset erklært bevaringsverdig, og historielaget sa seg villig til å overta bruksretten av huset. På årsmøtet i 1984 ble det valgt en komité med Trygve Sæther som formann til å gjennomføre restaureringen av Vølneberg gamle skole.

Ikke alle slag kan vinnes

På grunnlag av et innlegg i Indre Akershus Blad 18. oktober 1977 skrevet av Espen Orderud, og som foreslo bevaring av den gamle hengebrua over Bingsfoss, sendte Blaker og Sørum historielag en anmodning til Sørum kommune om å innkalle de

instanser i Sørum som ville bli berørt av en bevaring sammen med representanter for Akershus Energiverk og Vegvesenet til et møte. Historielaget mente brua var et viktig kulturminne og at den burde bevares som gang- og sykkelbru ved siden av den nye brua.

Historielaget fikk støtte av fylkeskonservator Jan Erik Horgen, som karakteriserte Bingsfossbrua som et vesentlig innslag i landskapsbildet. Både Akershus energiverk og Vegvesenet gav imidlertid uttrykk for at de av kommunen allerede godkjente rivningsplanene måtte gjennomføres. Den nye brua som var bygget hadde allerede gang- og sykkelsti. Det ble dessuten reist spørsmål ved om ikke flomkapasiteten ville bli mindre. I kommunestyret gikk en derfor inn for at rivningsvedtaket skulle opprettholdes, men at den tilsvarende hengebrua på Rånåsfoss burde bevares for ettertida.

Helt etter oppskriften gikk det heller ikke da historielaget fikk den gamle tømmerbygningen fra Hellne i Blaker bygget i 1840-åra, som i en menneskealder hadde tjent som landhandleri i gave fra Rudy Paulsen. Fylkeskonservator Kjell Magnussen skaffet et tilskudd til flytting av huset på 16.000 kroner. Planen var å sette bygningen opp på Bingsfoss stasjon på Museumsjernbanen Tertitten. Beløpet ble betalt ut til A/L Urskog-Hølandsbanen, som reagerte kraftig i sitt medlemsblad, der transaksjonen ble karakterisert ”som å få et gavebrev på en dampveivals forutsatt at man først lar seg kjøre over av den”. Alle kostnader ved å ta ned huset og merke stokkene ble betalt av Urskog-Hølandsbanen, som sendte det gjenværende beløp av bevilgningen, kr. 9.491,75 i retur til fylket. Styret i historielaget søkte Fylkeskommunen om overføring av disse midlene til oppføring uansett hvor bygningen ville bli plassert. Lørdag 21. oktober 1978 var det dugnad for opplagring av tømmeret i låven på Skjea. Har det ikke råtne, så ligger det der ennå. Det vil si: Noen har vel fått litt varme ut av de stokkene som kunne brukes som ved.

Kommunestyret vedtok i september 1984 å sanere de gamle bygningene på Sørvald fra 1830-åra. På et møte i september 1985 foreslo varaordfører Bjørg Rossmo Hansen at Blaker og Sørum historielag burde få gjennomgå huset for eventuelt å ta vare på verneverdig innbo før huset kunne brennes. På befaringen 6. desember 1985 sammen med fylkeskonservator i Akershus Anne Merete Knudsen, fant en ikke innbo av interesse. Derimot ble selve huset vurdert som svært verneverdig, og historielaget bad formannskapet om ikke å iverksette kommunestyrets vedtak om sanering før en skriftlig rapport om verneverdien forelå fra fylkeskonservatoren. Denne rapporten, som konkluderer med at gamle Sørvald har stor verneverdi, forelå 17. desember 1985. Til tross for at Per Ligaard hadde søkt kommunen om å få overta huset og restaurere det, ble likevel saneringsvedtaket gjennomført som en brannøvelse 27. august 1986.

Bygdetunsaken

Historielaget foreslo i brev til Sørum kommune 20. desember 1977 det tidligere kommunelokalet Nordli med omliggende tomt på 10 mål som bygdetun for Sørum. Kulturstyret i Sørum fattet 15. mars 1978 vedtak om at et framtidig bygdetun ble lagt til Nordli. Saken ble tatt opp av de politiske partiene i bygda i forbindelse med kommunevalget i 1979, og formannskapet sluttet seg til tanken.

Etter forslag fra Blaker og Sørum historielag utredet kulturstyret ulike plasseringsalternativer for et bygdetun i Sørum. I dette forumet gikk 7 av 8 medlemmer inn for å legge et bygdetun i Sørum til Motangen, bare ett medlem gikk inn for Nordli. Vølneberg ble også nevnt som et alternativ, men kunne ikke aksepteres av jordvernenssyn. Historielaget argumenterte med Nordli ut fra at dette var en eiendom i kommunal eie, mens Motangen var i privat eie, og at det derfor ville ta lenger tid å få etablert et bygdetun her. En nevnte også at det på Motangen

ikke fantes bygninger, mens en på Nordli hadde det gamle kommunehuset, slik at det å utvikle kjernen i et bygdetun ville bli mer kostbart på Motangen. Rådmannen tilrådte 25. februar 1981 formannskapet å innby kommunestyret til å vedta at kommunens eiendom Nordli utpekes som stedet for et bygdetun i Sørums.

I kommunestyret 18. mars 1981 satte Egil Foss fram et forslag som trolig dekket historielagets syn: At Nordli ble utpekt som hovedsete for Sørums bygdemuseum med en detaljert bruksplan, at det skulle nedsettes et styre som skulle få Sørums bygdemuseum godkjent overfor statlige og fylkeskommunale myndigheter som et "halvoffentlig museum" for å få tilgang til stønadsordninger for slike, og at vedtektene også skulle gi Sørums Bygdemuseum ansvar for verneverdige anlegg utenfor Nordli, som Vølneberg gamle skole, Slora mølle, og lignende

Et utsettelsesforslag fra representanten Jahr, som bad om en videre vurdering av følgende spørsmål, ble imidlertid enstemmig vedtatt: 1. Hva slags status bør et slikt museum ha? 2. Hvordan skal museet styres og drives? 3. Endres kulturstyrets syn på lokaliseringen? Historielaget sender i juni 1981 Sørums kommune et meget grundig svar på disse spørsmålene i 19 punkter. Etter historielagets syn er det primære mål for "musealt" virke i Sørums tredelt: 1) Verne et utvalg av materielle gjenstander og immateriell kultur mot å bli ødelagt eller forsvinne. 2) Tilrettelegge dette materialet slik at det uten å ødelegges/nedslites kan utnyttes i tilnærmet uendelig framtid. 3) Ta vare på kulturvernedier for at det gjennom dette bevarte materialet kan innhentes kunnskap, opplevelse og utdypet erkjennelse om vår fortid. Historielaget gir uttrykk for sympati med forslaget om å opprette et bygdemuseum for Sørums som kan godkjennes innenfor ordningen med "halvoffentlige muséer" med kommunen som formell eier. Dette kan være vel så riktig som å opprette et bygdetun etter tradisjonell modell, slik historielaget hadde

foreslått i 1977, heter det det nå. Historielaget stiller seg altså i 1981 bak tanken om at verneverdige hus helst bør stå der de naturlig hører hjemme også i miljømessig henseende, uten at en vil avskrive muligheten til å plassere andre verneverdige bygninger på Nordli eller Motangen dersom disse av andre grunner likevel må flyttes fra det stedet der de står.

Våren 1983 bevilger Sørums kommune 5.000 kroner til opprettelsen av Sørums bygdemuseum som institusjon. Meldingen om dette er det siste som skrives om Sørums bygdemuseum inntil forslaget er tatt opp igjen siste år. I ei brosjyre Blaker og Sørums historielag utgav våren 1987, heter det imidlertid: "Vølneberg gamle skole vil bli et musealt tilbud. Laget har for øvrig foreslått at det med offentlig bistand må utarbeides og etableres en museumsordning som ivaretar bevaringen av verneverdige hus og anlegg i Sørums, hvis bevaringen ikke helt ut bekostes av stat, kommune eller private."

Bygdeboksaken

Det ble etter framlegg fra Blaker og Sørums historielag av kommunestyret 15. mars 1978 nedsatt en bygdebokkomité som skulle realisere planen om ei gardshistorie for Sørums. Ove Eggum ble valgt som formann, og med seg i utvalget hadde han ordfører Ivar Feby, Trond Kaare Westby, Helge Aalgaard og Alfred Berger, med varaordfører Henrik Hellerud og Harald Børke som varamenn. Andreas Svardahl ble i egenskap av kultursekretær oppnevnt som fast sekretær i nemnda.

Det ble vedtatt en instruks for bygdeboknemnda der det het at nemnda skulle bestå av 5 medlemmer med en funksjonstid på fire år. Tre skulle velges når nytt kommunestyre konstituerte seg etter et valg, to skulle velges i mellomperioden, slik at en viss kontinuitet var sikret. Oppgaven var å utarbeide planer for en videreføring av arbeidet med Sørums historie. Herunder også revidering av eksisterende bygdebøker. I tillegg til den del av gårds- og slektshistorien som

har allmenn interesse og er egnet til å illustrere bygdas utvikling, må nemnda vurdere hvilke andre emner som eventuelt bør få plass i kommende bind av bygdeboka, het det. Videre skulle nemnda i samråd med kulturstyret utarbeide og framlegge et realistisk kostnadsoverslag med økonomisk framdriftsplan for prosjektet og engasjere redaktør.

16. januar 1980 hadde Ove Eggum som formann i bygdeboknemnda og Trond Kaare Westby som formann i Blaker og Sørums historielag bedt om en presisjon av at bygdeboknemndas oppgave var å videreføre arbeidet med Sørums historie "etter de retningslinjer Norsk Lokalhistorisk Institutt tilråder". Bakgrunnen for ønsket om denne presiseringen var nok at mange i kommunestyret kunne tenke seg en enklere utgivelse uten den detaljerte gårds- og slektshistorien. Til og med innen bygdeboknemnda gjorde slike tanker seg gjeldende. Nemnda hadde på sitt møte 22. november 1978 nedsatt Per Otto Asak og Tor Erling Hansen for å utrede hvilket omfang og utforming gårds- og slekts-historien skulle få.

De to la nå i april 1980 fram et forslag om at gårdshistorien for gamle Sørums kommune kunne begrenses til et omfang på 600 sider ved at slektshistorien kunne skilles ut som et eget bind, og det materialet som ikke ble trykket kunne samles i et arkiv i rådhuset og gjøres tilgjengelig for spesielt interesserte. I begrunnelsen heter det at forslaget ville imøtekomme en rekke interesser: "En gårdshistorie med begrenset volum antas å appellere til en større leserkrets og kan dermed utbre interessen for lokalhistorie. Den vil foreligge komplett ferdigtrykket på et tidligere tidspunkt og vil kreve vesentlig mindre kommunale bevilgninger. Ved å skille ut slektshistorien som en egen del, står en redigeringsmessig langt mer fritt ved utvelgelse og prioritering. Dessuten vil oversikten bli vesentlig bedre." Innen bygdeboknemnda gikk flertallet imot denne noe forenkla bygdebokmodellen. Sigurd Stenslet formulerte det slik: "Jeg

mener altså at nevnte punkt 4 og 5 (gårdshistorie og slektshistorie, red. anm.) vil måtte gripe inn i hverandre – dobbelt-opplysninger – og at det ikke er heldig å skille gårds- og slektshistorie." Høsten 1980 ble det arrangert et medlemsmøte i historielaget der temaet var "Tanker om Sørums bygdebok". Vitenskapelig konsulent ved Norsk Lokalhistorisk Institutt Harald Winge holdt foredrag om hva som er vanlig innhold i en bygdebok for en kommune. Det var bred enighet blant de frammøtte om at bygdebok-nemnda som første arbeidstrinn måtte ta sikte på å få laget en gårds- og slekts-historie for Sørums.

Våren 1985 var det igjen duket for konflikter knyttet til den kommunale bygdeboknemnda med Ove Eggum som formann. Kulturstyret vedtok nemlig da at den valgte bygdeboknemnda burde nedlegges, blant annet fordi det opplegget de arbeidet etter med en fullstendig gårds- og slektshistorie ville bli alt for kostbar for kommunen. I juni bad kommunestyret kulturstyret utrede hvordan arbeidet med ei bygdebok med gårds- og slektshistorie kan fullføres og hva det vil koste. I august opprettholdt kulturstyret sitt tidligere vedtak om nedleggelse av bygdeboknemnda, men de foreslo samtidig at det oppnevnes en ny komité til å utrede behovet for ei bygdebok for Sørums i en mer populær utførelse. Formannskapet fulgte imidlertid ikke fullt ut innstillingen fra kulturstyret om at nemnda burde nedlegges. De støtter imidlertid forslaget om å nedsette en ny komité som skal kartlegge behovet for hva ei bygdebok for kommunen skal inneholde, og inntil det foreligger en slik kartlegging ber formannskapet bygdeboknemnda "stille sitt arbeid i bero".

Kulturstyrets innstilling og formannskapets vedtak vakte sterke reaksjoner i den valgte bygdeboknemnda. I et brev til formannskapet skriver de blant annet: "Vi finner det uhørt at et folkevalgt organ, som bygdeboknemnda er, blir bedt om å stille sitt arbeid i bero midt i en arbeidsperiode uten at det er påvist/påpekt

forsømmelser i henhold til instruksen for nemndas arbeid. Det stående vedtak kan ikke oppfattes annerledes enn at dette går på de enkelte medlemmers heder og ære.” Nemnda på-klaget kulturstyrets innstilling og formann-skapets vedtak til Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

I årsberetningen til historielaget for 1987 heter det om bygdeboka: ”Blaker og Sørum Historielag beklager sterkt at bygdeboknemnda er blitt oppløst uten at det er kommet noen konkrete resultater ut av 10 års virke. Sørum kommune har henvendt seg til Blaker og Sørum Historielag med spørsmål om Historielaget kan fortsette bygdeboknemndas arbeid. Vi foreslår at Historielaget stiller seg positivt til dette på klare betingelser om finansiell støtte fra kommunen. Vi forutsetter at den tidligere bygdeboknemndas flertalls-innstilling er retningsgivende for det videre arbeid, men med en klar vinkling mot populariserte utdrag av bygdehistorien til bruk i skoleøyemed og generell opplysningsvirksomhet.”

De gode åpne møtene

Det styret som ble valgt i 1977 tok mål av seg til hvert år å arrangere to åpne møter, et på våren og et på høsten. Disse møtene ble det lagt mye arbeid i å arrangere. Ofte skjedde det i samarbeid med andre lag og foreninger i kommunen.

Høsten 1977 startet det med Arild Einar Pettersen som holdt foredrag og viste lysbilder fra arbeidet en gruppe studenter under ledelse av Universitetets Oldsaksamling hadde utført i Sørum sommeren 1975 under tittelen ”Fortidsfunn i Sørum”.

På vårmøtet 1978 innledet Tore Pryser om ”Thranitterbevegelsen i Sørum”. Høstmøtet tok for seg ”Hensikt med fortids- og kulturvern”, og foredraget var ved Unni Grønn Langsæther, som var reisesekretær for Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring.

Vårmøtet 1979 hadde ”Folkemedisin, gamle hus- og kjerringråd” som tema. Rektor Ole H. Vethal holdt

foredrag. Høst-møtet ble viet jernbanens 125-årsjubileum i Norge. Fredrik Myhrvold holdt foredrag om transport langs byvegen før jernbanens tid og Hans P. Grøner fra Urskog-Hølands-banen la fram tanker om museumsbanen for 1980-årene. Leif Løhren fortalte om kampen for å beholde materiellet etter at den ordinære driften på Tertitten opphørte i 1960.

”Hjemmebrenning i Sørum og andre steder” var den lokkende tittel på vårmøtet 1980. Bestyrer Truls Nygaard ved Borgarsyssel Museum holdt foredrag om ”Hjemmebrenning fra 1600-årene og opp til vår tid. Kari E. Aaen holdt foredrag om ”Det alkoholfrie alternativet”. Det ble avholdt to høstmøter dette året. Først det som allerede er omtalt som ”Tanker om Sørum bygdebok”, deretter et orienteringsmøte om ”Minneoppgaven for eldre” som Nasjonalforeningen for folkehelsen og Norsk Lokalhistorisk Institutt hadde utlyst.

Det siste store åpne møtet var høstmøtet 1981, som hadde ”Kristning av Romerike” som tema. Tidligere biskop Fritjov Birkeli holdt foredrag over temaet. Vårmøtet 1982 ble holdt sammen med Sørum Pensjonistforening, hvor Kjell Huseby og Odd Skullerud viste lysbilder fra samlingen med gamle fotografier fra Sørum.

Utover på 1980-tallet ble det færre åpne møter og mer kursvirksomhet. Det første ”Kjenn din bygd”-kurset ble holdt i samarbeid med Aftenskolen vinteren 1979. Høsten 1980 ble det holdt et kurs i slektsforskning i samarbeid med Sørum og Romerike AOF. De to seinere ”Kjenn din bygd”-kursene ble arrangert helt i egen regi høsten 1984 og høsten 1985.

Historielaget startet også i 1977 med turer til kjente historiske steder i Sørum. I 1986 arrangerte historielaget en busstur rundt i kommunen. Turen ble ikke arrangert i 1987, men fra 1988 har den vært en fast tradisjon. ”Kjenn din bygd”-turen ble denne årvisse bussturen kalt, og dermed ble det også en tråd til de kursene som var holdt tidligere. Leif Mathisen har i

alle disse år vært cicerone på de populære bussturene.

Inn i 90-årene med nytt mannskap

På årsmøtet i 1987 frasa Trond Kaare Westby seg gjenvalg. Valgkomitéen hadde innstilt på Kristian Lieungh som ny formann, men han meddelte at han ikke kunne påta seg et så ansvarsfullt verv. Han foreslo i stedet Odd Skullerud som formannskandidat, men heller ikke han kunne påta seg vervet. Han foreslo Dag Winding-Sørensen, som tidligere hadde sittet i styret og som også var blitt forespurt av valgkomitéen, men hadde takket nei. ”Han ønsket dog ikke å stille Historielaget i forlegenhet i denne sak, og sa seg derfor villig til å påta seg dette vervet, hvorpå han ble klappet inn,” som det heter i referatet.

Med et erfarent mannskap ble 1987 et godt år for Blaker og Sørums historielag med aktiv dugnadsinnsats på Vølneberg, godt salg av kalendere og konkrete planer for Slora Mølle og Bingen atthaldslenser. Dialogen med kommunen når det gjaldt bygdeboksaken fortsatte. Kostnadsrammene var nå antydnet til 1,5 millioner kroner for to nye bind á 800 sider som skulle redigeres av en redaktør innenfor rammen av 3,5 årsverk.

På årsmøtet i 1988 ble det klart at Dag Winding-Sørensen skulle forlate bygda for å gjennomføre et oppdrag i Egypt, og han måtte av den grunn frasi seg gjenvalg. Valgkomitéen hadde funnet en god kandidat i Leif Mathisen, som gjennom sitt lange virke som herredsagronom i Sørums kjente bygda bedre enn de fleste. Han kjente også historielagets arbeid godt gjennom bl.a. å ha sittet flere år i styret som kasserer.

Våren 1988 kom det opp en sak som skulle bryte kontinuiteten bakover til Trond Kaare Westbys formannsperiode i Blaker og Sørums historielag. Westby var jo fortsatt en ung mann på 37 år da han gikk av etter ti år som formann. Han var allerede i 1978 blitt valgt til styremedlem i Romerike historielag. På sin 35-årsdag 7. februar 1985 hadde han mottatt heders-

tegnet til Romerike historielag fra formannen Thor Togstad for sin innsats. Nå kom det imidlertid fram at selv om selve tildelingen var fullt fortjent, hadde prosedyrene rundt tildelingen ikke vært korrekte. For kontakten mellom Romerike historielag og Blaker og Sørums historielag styrket det ikke forbindelsen at laget var representert i styret i Romerike historielag med en person som hadde liten eller ingen kontakt med det arbeidet som nå ble drevet lokalt. Ved nedsetting av jubileumskomitéen har årets styre i Blaker og Sørums historielag vært opptatt av å binde båndene tettere mot fortiden ved at både Asbjørn Langeland og Trond Kaare Westby har deltatt. Thor Hexeberg fikk som vi vet ikke oppleve 50-års-jubiléet i det han etter lang tids sykdom gikk bort i desember 2001.

Leif Mathisens formannsperiode

I sin kommentar til kommuneplanen la historielaget i 1988 vekt på at det ved etablering av nye tettsteder var viktig å finne fram til steds- og gatenavn som er i samsvar med tradisjonelle navn i området. Konkret har mange protester kommet mot at utbyggingen på Sorknes har fått navnet Heksebergfeltet.

Etter flere konferanser med ordfører og andre blir det enighet om at en bosettings- og slektshistorie for Sørums skal skrives og utgis i historielagets regi. I sitt møte 31. august 1988 vedtok kommunestyret å garantere for et låneopptak på 1,5 millioner kroner. Kommunen følger imidlertid ikke opp med bevilgninger til arbeidet. 21. februar 1991 arrangerer kultursjef Anne-Marit Nordby et møte mellom historielaget, Norsk Lokalhistorisk Institutt og Jan Erik Horgen. To saker er til drøfting: 1) Hva kan gjøres av forberedende arbeid til bosettings- og slekts-historie og 2) Oppbygging av lokalhistorisk samling. Konklusjonen på møtet var at Jan Erik Horgen sa seg villig til å gå gjennom arkivmaterialet og lage en oppstilling over hva som er samlet inn og hva som kan igangsettes av registreringsarbeid.

Historielaget engasjerte seg sterkt i markeringen av 150-års-jubiléet for "Forordning om skolerne paa Landet" i 1989. Samme året hadde laget endelig formelt overtatt Vølneberg gamle skole fra Sørums kommune for kr. 100,-. Ved utgangen av det året hadde historielaget brukt 175.000 kroner og mange hundre dugnadstimer på restaureringsarbeidet. Søndag 26. august 1990 stod den nyrestaurerte skolestua på Vølneberg ferdig. Det var ca. 80 deltakere med for å markere begivenheten, hvorav 16 hadde vært elever ved gammelskolen. Nå startet arbeidet med istandsetting av lærer-leiligheten.

Friluftsmennesket Leif Mathisen satte også sitt preg på historielaget. 11. juni 1989 ble den første vandreturen arrangert langs Glomma fra Hammeren til Kikut. Året etter forelå en reguleringsplan for strandområdene langs Glomma. Historielaget mottok 10.000 kroner fra fylket for å gjennomføre registreringsarbeid på nordsida av Glomma. Og i 1992 fremmet historielaget forslaget om å etablere en kultursti helt fra Bingsfoss til Hammeren.

20. februar 1992 gjorde hovedutvalget for kultur i Sørums følgende minneverdige vedtak: "Kulturetaten i samarbeid med Teknisk etat utarbeider en delplan for kulturvern i Sørums kommunen. Kulturminneregistreringen danner grunnlaget for planutkastet. Planen skal ta siktemål mot klare vedtak om hva man ønsker å bevare og hvilke tiltak man skal sette inn. Blaker og Sørums historielag og andre organisasjoner ønskes som støttespillere i planprosessarbeidet. Fylkeskonservatoren må trekkes inn som faglig veileder i planarbeidet. Hovedutvalg for kultur tar sikte på at planen skal være ferdig innen utgangen av 1992." Vi markerer i disse dager et lite 10-årsjubileum for vedtaket.

Dag Nordsveens formannsperiode

Leif Mathisen måtte av private grunner trekke seg som leder på årsmøtet i 1993, men han fortsatte som styremedlem, som guide på vandreturer og "Kjenn din bygd"-bussturen og som deltaker i de fleste

prosjekter av noen betydningen i historielagets regi. Han ble i 1999 tildelt Romerike historielags hederstegn.

På årsmøtet i 1993 falt valget som ny leder på Dag Nordsveen. En av de største sakene det ble arbeidet videre med var forslaget om en natur- og kultursti fra Bingsfoss til Hammeren og videre over Korpefjellet. I samarbeid med utmarksavdelingen for Akershus og Østfold ble det skaffet nesten 200.000 kroner til prosjektet. Avtale mellom kommunen og grunneierne ble inngått i 1994. Bruer og klopper ble bygget i 1995. Skiltene som fortalte om kultur- og naturlandskapet vi passerer kom på plass i 1996. Den offisielle åpningen skjedde 31. august 1997.

Arbeidet med restaurering av de øvrige rommene på Vølneberg gamle skole fortsatte under ledelse av Kjell Huseby. Betydelig vanskeligere var det å komme fram til en ordning med Slora mølle. Fram til 1993 hadde historielaget i samarbeid med kultursjefen skaffet 600.000 kroner til restaureringsarbeidet. Først i 1997 mottok historielaget tinglyst skjøte på eendommen. Fortsatt gjenstår et betydelig arbeid med å sette i stand dampmaskin og møllemaskineri forøvrig.

Det ble imidlertid også tatt en rekke nye initiativ: Det ble startet et arbeid med å registrere gamle vegtraséer ut fra kart. Alle registrerte kulturminner ble tegnet inn på et kartverk i målestokk 1:50.000. I desember 1995 kom den første Artikkelen, våren 1996 ytterligere en, og fra desember 1996 er Artikler kommet fast med 6 nummer årlig redigert av Svein Sandnes. En omfattende stedsnavnregistrering under ledelse av Leif Mathisen ble iverksatt, og det ble i 1995 i samarbeid med Vegvesenet gjennomført en vellykket flytting av 30 kilometersteinen i Hvalsdalen til "bedehustoppen". Og ikke minst ble det startet et omfattende Bingen lenseprosjekt under faglig veiledning av Fetsund lensmuseum.

Historielaget engasjerte seg med to komitémedlemmer i 50-årsjubiléet for frigjøringen 1945. Laget var også represen-

tert i komitéen for Aurskog-Hølandsbanens 100 års jubileum i 1996.

På oppløssiden mot de 50

Til årsmøtet i 1998 hadde Dag Nordsveen bedt om avlastning som leder, men ønsket å fortsette i styret. Da undertegnede ble valgt som leder på årsmøtet det året, var det med to tidligere ledere i styret. Slikt gir solid bakgrunn for egne meninger. Som denne jubileumsartikkelen så tydelig viser, arbeider et historielag svært ofte med saker som finner sin løsning på meget lang sikt. Det gjelder derfor å finne fram til en prosjektrettet arbeidsform der det har mindre betydning hvilken status du har som styremedlem, og større betydning at den enkelte kan ta ansvar for et prosjekt som oppleves som meningsfullt for den enkelte og samtidig er i samsvar med historielagets langsiktige mål. I tråd med dette har det siden 1998 vært arrangert minst fire utvidete styremøter hvert år der ressurspersoner som ikke sitter i styret, men som har påtatt seg ansvar for et prosjekt i regi av historielaget inviteres.

Den største seier i denne perioden er at vi har lykket med å bringe bygdebok-saken inn i en trygg løsning. Først ved kommunestyrets vedtak 3. september 1998 om å støtte utgivelsen med kr. 1.650.000,- fordelt over åtte år, deretter ved nedsettelse av styringsgruppe med Harald Stokstad som leder og ansettelse av Jan Erik Horgen som redaktør. Til slutt gjennom sitt vedtak 12. desember 2001 der kommunestyret slår fast at det er Sørum kommune som har det økonomiske totalansvar for utgivelsen av en bosettings- og næringshistorie for Sørum. Det første bindet forutsettes å komme ut høsten 2003.

Innsamling av materiale og utgivelse av ei bok om Sørum under okkupasjonen av et utvalg ledet av Kåre Sæther har også vært et viktig prosjekt for Blaker og Sørum historielag de siste åra. Nå arbeides det med en vandreutstilling med samme tema. Og boka blir sikkert ikke det siste bokprosjektet historielaget gir seg i kast med.

Kommunikasjonen med medlemmene gjennom Artikler har gitt resultater i form av en dobling av medlemstallet fra 150 til 300 i perioden. Og fortsatt er det mange Sørumssokninger og Blakværingersom deler våre mål uten å være medlem. Våre hjemmesider på internett redigert av Lillian Mobæk får stadig mer innhold. En komité har i 2001 vært i sving for å få etablert egne skolesider til hjelp for lærere og elever i undervisningen i lokalhistorie.

Historielaget har i perioden bidratt til at Valstad Café er reddet for ettertida. Det er etablert en egen stiftelse som på sikt kan danne grunnlaget for et Sørum bygdemuseum der også andre bevaringsverdige hus, gjenstander og arkiver kan finne sin naturlige plass. At kommunestyret før jul bevilget 50.000 kroner til Lokalhistorisk arkiv, får vi ta som et positivt signal i den retning. Vi har også med Dag Nordsveen som prosjektleder fått etablert Pilgrimsleden gjennom Sørum.

Vi vil gjerne hjelpe Sørum kommune med å utarbeide den kulturminneplanen de så sår trenger. Vi tror lenseanlegget ved Bingen vil måtte utgjøre en vesentlig del av oppgaven. Vi vil sluss for at Sørum-båten skal finne et varig oppholdssted på Sørumsand, som kan bli en kulturhistorisk attraksjon for hele Østlandsområdet. Det er mange oppgaver å gripe fatt på for en livskraftig femtiåring. La denne artikkelen minne oss om de mange som gikk foran og beredet grunnen.

Svein Sandnes

Årsmøtet torsdag 14. februar

Sammen med dette nummeret av Sørum-Speilet følger også innkalling og sakspapirer til årsmøtet i Blaker og Sørum historielag som holdes på Blaker Meieri. Torsdag 14. februar klokka 19.00 kåserer Tom Halvorsen og Betzy Perger over temaet "På sporet etter Görvel Fadersdatter Sparre". Deretter blir det ca. klokka 20.30 ordinært årsmøte. Vil du ta en titt på meieret slik det i dag framstår, kan du møte klokka 18.00 for en liten rundtur med Guttorm Guttormsgaard.

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 19: Å kjøre korn til mølla

Det å kjøre til mølla, var en kjærkommen avveksling og vanligvis en hyggelig tur. Da jeg var liten, var jeg av og til med far hvis det var mølletur de dagene jeg ikke var på skolen. Vi gikk jo der bare tre dager i uka den gang. For det meste brukte vi "Gjerdrum Aktiemølle fra 1890", og dit opp var det 14 kilometer hjemmefra. Vi kjørte med hest, og turen tok i hvert fall to timer. Vi hadde vanligvis 5 - 6 kornsekker på lasset.

Etter at jeg ble stor nok til å ta møllaturene alene, hendte det også en sjelden gang at jeg kjørte til mølla i Fallet i Sørum. Disse turene ble jo rent som fridager mot å arbeide hjemme på gården.

Om sommeren brukte vi fjærvogn eller varevogna, som vi sa, og om vinteren var det å bruke langsled. Det kunne ofte være svært kaldt på disse turene. Da jeg som smågutt var med far, hendte det at jeg stykkevis sprang bak sleden og holdt meg fast i bakkarmen for å holde varmen. Det var fin mosjon som varmet godt i kalde føtter på en smågutt.

Da vi kom fram til mølla, ble sekkene heist direkte opp i tredje etasje. For å få opp sekkene, heiste mølleren ned en kjetting med en liten ring i enden. Ved hjelp av denne ringen laget vi en liten løkke på kjettingen, og den ble tredd over "snuta" på sekken. Ved hjelp av en vinsj som mølleren styrte, ble sekk etter sekk heist opp for siden å bli veiet.

Maling av kornet

Etter at lasset var tømt, var det å gå inn i mølla og gi beskjed om hva slags mel de skulle male av kornet i de forskjellige sekkene. Av hveten ble det malt grovt mel til brødbaking og litt finsiktet mel til kakebakst. Melet av rugen ble bestandig siktet. Havre og bygg ble gjerne malt litt grovt. Havremelet brukte vi først og fremst i vellinga til frokost og byggmelet til grøt om kvelden. Mor brukte også litt byggmel

i brøddeigen ved siden av hvete og rug. Noe havre og bygg ble også grovmalt til dyrefor.

Når alt dette var ordnet, skulle vi vente til alt melet var ferdig. Vi malte bestandig "med oss" som det heter. Det vil si at vi fikk med oss melet av det kornet vi hadde levert inn tidligere på dagen. Andre leverte bare inn kornet og hadde mel stående på mølla fra forrige lass. De fikk da melet med det samme og kunne reise hjem med en gang.

På besøk hos tante Maren

Det tok flere timer å få melet ferdig. Om sommeren satte vi hesten inn på en stor stall som stod på gårdsplassen i mølla etter først å ha vannet den i elva like ved. Vi hadde med en stor høysekk og etter å ha foret hesten, gikk vi korteste vei over skogen til en koselig liten gard hvor en søster av min mor, tante Maren, var gift. Mannen hennes, onkel Didrik Aamodt, var organist i Gjerdrum, og gården de bodde på het Spenningen. Gården lå i skogkanten helt inn til almenningen, og det tok godt og vel et kvarter å gå fra mølla og dit. Om vinteren kjørte vi vanligvis en snarvei gjennom skogen med hest og slede. Til onkel og tante var det bestandig hyggelig å komme. Tante førte det som kalles "et mathus", og det smakte godt å få spise seg mett på hennes gode mat etter den lange kjøreturen hjemmefra. Jeg hadde inntrykk av at steikepanna med egg og fleisk stod på komfyren mye av dagen. Tante hadde mange høner og dessuten hadde hun et par store, fine og nesten hvite griser. De hadde bestandig rikelig med rent tørt strø og hadde det veldig godt. I Spenningen var det også 4 - 5 voksne kuer, et par kviger og noen kalver. Onkel hadde også bier, så vi fikk alltid honning når vi var der.

Far hadde avtalt med mølleren at han skulle ringe til Spenningen en halv times tid før melet var ferdig, så vi kunne trygt være i ro der til beskjeden kom. Jeg syntes det var morsomt å få være med til onkel og tante.

Levering til Statens Kornforretning

Det aller meste av kornet som vi høstet hjemme ble levert til Statens Kornforretning. Resten ble malt til matmel og for til folk og dyr slik som jeg allerede har beskrevet. Det måtte også være rikelig igjen til såkorn, og noe lettkorn til hønsefôr ble det bestandig.

Alt kornet som skulle leveres, ble måket i sekker som ble knyttet veldig godt igjen. Det første jeg kan huske er at kornsekkene ble kjørt på vogner eller sleder til Frogner stasjon. Der ble de lesset inn i en lukket jernbanevogn, eller kuvogn, som vi sa. Den var bestilt til en bestemt tid, og var plassert på sidesporet. Vogna måtte leses fortest mulig, for etter noen timer ble den tatt med i et godstog som gikk like etter middag. Hvis vogna ikke ble ferdiglesset i tide, men måtte stå over til neste dag, ble det beregnet en ganske stor avgift, men det hendte aldri for oss. Sekkene var alltid på plass i vogna i god tid. Antall sekker som ble sendt varierte naturligvis fra år til år, men det ble for det meste nok til å fylle den store inne-lukkede jernbanevogna.

Kornsekkene ble sendt på denne måten i mange år, men en høst i midten av 1920-årene ble det en forandring. Far ville prøve å sende kornet med lastebil direkte til Statens Kornforretning på Sinsen. Da kunne sekkene leses på bilen ved stabburstrappa, og det var ikke nødvendig å laste om. Det ville spare en god del arbeide.

En novemberdag med barfrost kom den bestilte bilen. Det ble lesset på et ganske stort lass med kornsekker, og far skulle være med på turen innover. Jeg skulle også få være med, og det å få sitte i en bil var noe som forekom svært sjelden, så jeg gledet meg til turen.

Lastebilen, som var en "Brockway", var svært gammel og ganske primitiv. Hvem som eide den, husker jeg ikke. Bilen hadde kompakt gummi på alle fire hjul, og hadde en form for "førerhus" hvor det var plass til far og meg ved siden av sjåføren. Et førerhus slik vi er vant til i dag, var det slett ikke. Bilen var helt åpen, men det var

en kalesje som lå bak seteryggen, og den kunne trekkes fremover og festes på en ramme over frontruta. Den kunne nok ta av for regn, men på sidene var det fortsatt helt åpent, så det var ganske luftig. Radiatoren på bilen var av støpejern og var så klumpete og så stor at den hadde passet bedre på en dampmaskin enn på en bil.

Jeg kan ikke huske hvordan setet var å sitte på, men det var sikkert ikke særlig komfortabelt. Min plass var mellom far og sjåføren, og der trakk det i hvert fall minst. Selv om vi hadde godt med klær på oss, var det nokså kaldt å sitte der likevel.

Hvor lang tid turen til Sinsen tok, husker jeg ikke. Det eneste jeg husker er at det gikk sakte og at bilen humpet og ristet noe aldeles forferdelig på de harde gummihjulene på den hullete grusveien. Omsider kom vi da endelig frem i god behold med kornlasset. For meg var det imponerende å få se det store anlegget på Sinsen og de svære støpte kornsiloene.

Etter at lasset var levert og veiet, forsvant kornet vårt inn i anlegget og ble borte for oss. Så var det bare å sette seg i bilen igjen og begynne på hjemturen. Om mulig humpet og ristet det enda mer nå med den tomme lastebilen, og det var helt mørkt før vi omsider var hjemme igjen. Jeg mener at bilen hadde karbidlykter, men er ikke helt sikker.

Senere ydet staten noe som het "lagrinstilllegg for korn". Det vil si at de produsentene som lagret kornet hjemme på gården noen måneder, eller vinteren over, fikk et visst pristillegg pr. kilo for den tiden de lagret selv. Hensikten fra kornforretningen med dette var ganske klar. På den måten slapp de å få alt kornet inn til de forskjellige mottakene i en kort periode om høsten. I stedet fikk de fordelt inntaket over en lengre tid, og det lettet arbeidet deres. Når jeg tenker på alle de hundrevis på hundrevis av kornsekker som er levert hjemmefra, må jeg tenke på alt det arbeid og slit som lå bak produksjonen av alle disse sekkene.

Kristian Lieungh

Thor Hexeberg

Ved Thor Hexebergs bortgang har det lokalhistoriske miljøet på Romerike mistet en av sine mest markante skikkelser. Han vokste opp på Lørenfallet som sønn av meieribestyrer Karl Th. Hexeberg og hans kone Ester. Samfunnsforholdene i mellomkrigstida preget ham resten av livet. Da vi for et par år siden skulle utarbeide ei foredragsholderliste for lag og foreninger i historielaget, var ”De harde trettiåra og situasjonen i Sørum” det eneste foredraget han ville ha med. Kunnskapsrik som han var når det gjaldt lokalhistorien generelt, kunne han sikkert stått der med langt flere.

Thor Hexeberg var aktivt med i redaksjonskomitéen for okkupasjonshistorien som Blaker og Sørum historielag utgav i 1999. Han var 16 år da tyskerne kom til Norge, og han forteller selv i boka hvordan han i februar 1944 som ung student ble eksportert til Sverige. Sammen med tre-fire andre fikk han beskjed om å møte opp på Oslo Ø. med ski. På togbilletten stod det Eidsvold, og det var litt overraskende. På Eidsvold ble de sammen med andre ungdommer lastet opp på planet på en åpen lastebil og kjørt til Sverige i 23 kuldegrader.

I 1951 ble lensmann Øyvinn Ribs-skog i Aurskog valgt til formann i Romerike historielag, og han la straks fram en plan om etablering av lokallag i alle kommuner på Romerike. Da Sørum historielag ble stiftet 17. januar 1952, var det med Thor Hexeberg som sin første formann, en posisjon han hadde i to år. Han fikk jobb som lektor først ved Eidsvold landsgymnas, senere i Nes, men han holdt kontakten med sitt gamle lag. På årsmøtet i 1957 kåserte han over emnet ”Likt og ulikt fra Sørum i gammel tid”.

I 1955 ble Thor Hexeberg valgt til nestformann i Romerike Historielag, og to år senere rykket han opp som formann. Det skjedde på lagets årsmøte, som ble holdt på Nordli i Sørum. Da han gikk av som formann i 1959, hadde han allerede startet på en betydelig produksjon av gardshistorier. Første bind av bygdeboka for Nes forelå i

1958. Også bind to og tre med gardshistorier, som utkom i 1961 og 1964 var redigert av Thor Hexeberg. Sommeren 1980 ble han utnevnt til æresmedlem i Romerike historielag for sin innsats for det lokalhistoriske arbeidet på Romerike.

Som pensjonist tok Thor Hexeberg opp igjen arbeidet med å skrive gardshistorie, og nå tok han for seg de gardene i Sørum han selv var knyttet til med familieband. Det startet naturlig nok i 1992 med gardshistoria for Hexeberg i Frogner. I 1995 fulgte gardshistorie for Ålgard skrevet i samarbeid med Helge Aalgaard og for Imshaug i Sørum, garden og kirken. Året etter kom to nye gardshistorier for Skea og Leikvoll og for Løren og Hol. Produksjonen toppet seg med tre gardshistorier i 1997: Norum kom i mai, Bæreg i september og Sørli i desember. Våren 1998 skrev han Sørum Meieris historie fra 1960 til 1974 for Blaker og Sørum historielag.

Da vi startet arbeidet med Artikler, var gardshistoriene til Thor Hexeberg noe av det vi tidlig registrerte som materiale det ville være hyggelig å presentere for alle medlemmer i historielaget. Det startet med gardshistorien for Hexeberg i nr. 2 og 3 1999 og fortsatte med gardshistorien for Imshaug i nr. 1 og 2 2000 og Skea og Leikvoll i nr. 4, 5 og 6 2001. Vi fortsetter nå med å presentere gardshistorien for Løren og Hol i nr. 1, 2 og 3 2002.

I takknemlighet over den store innsats Thor Hexeberg har ydet for lokalhistorien på Romerike, lyser vi fred over hans minne.

Svein Sandnes

Kommunen tar ansvaret for bosettings- og næringshistorie

Kommunestyret fjernet på sitt møte 12. desember 2001 all tvil om hvem som har det økonomiske totalansvar for utgivelse av bosettings- og næringshistorien for Sørum. Mot Fremskrittspartiets stemmer ble det vedtatt at Sørum kommune tar dette ansvaret. Det første av totalt fem bind vil utkomme høsten 2003.

Gardshistorie for Løren og Hol

Løren ligger på leirgrunn og delvis på sandgrunn. Garden grenser i vest til Rømua, i sør til Ålgård og i nord til Norum. I øst skulle en tro at grensen gikk ved Holsbekken, men Løren har hatt eiendom på begge sider av bekken. Hol er flere steder nevnt som "plass" under Løren, og da Hol fikk eget gards-nummer i 1838, ble det gamle gardsnummeret oppgitt til 189, som er det gamle nummeret til Søndre Løren. Grensen i øst blir altså til Skea.

Navnet Løren, med dialektuttalen Løri, har nok en gang hett Leirrvin, sammensatt av leirr, leire, og vin, gressgang. Garden er svært gammel. Den ble sikkert ryddet mange år før 800. I 1577 var det to Løren-garder, Nordre og Søndre. Professor Holmsen, som har skrevet middelalderhistorien for alle gardene i Sørums, mener det ikke er sannsynlig at delingen går svært langt tilbake.

Løren var i høymiddelalderen (før 1350) en stor gard. Garden er nevnt i Håkon Håkonsens saga. I 1224 kom ribbungene, en av de mange opprørsflokkene i borgerkrigstiden, uventet til Løren for å ta Olav Mok, som var kongens frende i Skaun (Sørums). Olav var i bryllup på Løren og ble stengt inne av ribbungene. De lovt Olav grid (at han skulle få beholde livet), men da han gikk ut, holdt de ham mens de drepte alle som kom ut. Der falt 60 mann, og 20 av dem var hirdmenn. Det hører med til historien at Olav kom seg løs og drepte flere ribbunger. Senere ble Olav selv drept av ribbungene "som hadde frender i hvert hus på Rome-rike," skriver sagaen.

I middelalderen (før reformasjonen i 1537) ble det utstedt en hel rekke dokumenter på Løren. Nesten ingen av dem gjaldt Løren, men de omtaler flere ganger garden som "rett tingsted."

Til Løren hørte også et underbruk, kaldt "Vølner engeland." Som navnet sier, dreier det seg om en eiendom som lå i Sårkroken.

Det er kanskje denne gardparten som er nevnt i et dokument fra 1419. Der står det

at Jon Marteinson Rømer har hatt Løren teig i mange år, men nå vil han ikke ha den lenger. Den gardparten det her er snakk om ble senere kalt Løren Ødegard, og i nyere tid har den fått gardsnummer 7.

Oslo-bispen Jens Nilsøn har etterlatt seg fyldige beskrivelser av sine visitasreiser. I 1597 var han på besøk i Sørums. Han forteller at han forlot prestegarden den 20. januar, dro forbi Ålgård som han hadde på venstre hånd, derfra i nordvest 3 pilskudd til "2 gaarder kallis Løren liggendis udj en tungaard på den høire haand." Det dreier seg selvfølgelig om Søndre og Nordre Løren, som lå med husene inntil hverandre.

Bygdeboka for Sørums nevner at det har hørt en sag til Løren. Den er nevnt første gang i 1648. I 1685 er det nevnt tingsvitner om saga. Det fortelles at det dreier seg om en eldgammel sag som ingen kunne minnes når ble bygd.

Saga kalles "en ringe BeckeSaug" som de kunne skjære 500-600 bord på. Men i 1707 fortelles det at saga i mange år har ligget øde og at grunnen var rast ut. Men saga ble bygd opp igjen, men gikk vel med i det store leirraset i 1794. Saga kalles jo bekkesag, så den har vel ligget ved Holsbekken.

I midten av 1700-årene hører vi om salpeterutvinning i Sørums. Salpeter var en viktig bestanddel ved fremstillingen av krutt. Bøndene på Løren beklaget seg svært over den hensynsløse framgangsmåten til "Salpetersyderne." De ødela bl.a. husene.

Løren var i 1690 kvarter for menige dragoner, og i 1563 er nevnt at Knut Lørrinn var lensmann på Nedre Romerike. Garden er også nevnt som lensmannsgard i 1741. Harald Wølner har fortalt om en gravhaug på Løren hvor det er funnet noen metaller og rester av krukker og skåler av stein (sikkert kleberstein).

Harald Wølner har også fortalt at det fantes rester av hus fra Lørenfallet i 1794. Etter krigen er det funnet en flintgjenstand, et spinnehjul og vevlodd i Lørienga.

Det har dessuten vært skysstasjon på Løren. Denne gikk med i raset i 1794 og ble senere flyttet til Nordli.

Forklaring på skyld og lignende

Flere ganger i denne beretningen er brukt betegnelsen skyld. Det dreier seg ikke om skyld, gjeld, i moderne forstand, men om landskyld. Landskyld var den avgiften en leilending skulle svare årlig til eieren for å bruke garden.

I høymiddelalderen (før 1350) ble skylda uttrykt i det såkalte boltallet. Hvis en gard var på 1 markebol, betydde det at leilendingen skulle svare en avgift som tilsvarte en forngildmark (en myntenhet) til eieren for å bruke garden. 1 markebol ble delt i 8 øyresbol. En gard måtte være på minst 2 markebol for å være det man kalte en fullgard. En fullgardsbonde hadde så stor gard at han trengte minst en voksen kar til hjelp.

Vi kjenner ikke boltallet for noen av Løren-gardene, men vi kan anta at begge gardene tilsammen utgjorde 7-8 markebol, altså en stor gard. Vi kjenner derimot boltallet for presteparten, det som senere ble kalt Vølner engeland eller Løren Ødegarden (i dag gardsnummer 7). Den parten var på 3 2/3 øyresbol. Gunnar Rudie opplyser i bygdeboka at til hvert øyresbol svarte en utsæd på ett sold, og størrelsen på soldet var visstnok 110 liter.

Fra gammelt av ble norske gardar delt inn i fullgarder og halvgarder, alt etter størrelsen, eller egentlig verdien. Dette var såkalte skatteklasser og fungerte slik at en halvgard betalte halvparten så mye skatt som en fullgard.

På 1500-tallet kom en forordning som innførte en ny skatteklasse, kalt ødegard eller kvartgard. Svært ofte dreier det seg her om gardar som ble liggende øde etter Svartedauden i 1350 og som senere ble tatt opp igjen. Vølner engeland eller Løren Ødegard er en slik gard som var blitt trukket inn under Løren.

I nyere tid ble skylda angitt i skippund tunge (skp.tg.) eller smør. Tunge betyr tungt korn eller malt, og skippundet var i 1600-årene ca. 185 kg, senere 160 kg. Et skippund ble delt i 20 lispund. Løren hadde bare tungeskyld, ikke smørskyld. Hver av de to

Løren-gardene hadde en skyld på 2 1/4 skp. tunge plus 2 1/2 lsp for ødegarden. Det skulle bety at bøndene på Løren skulle ut med ca. 440 kg korn i året til eieren. Vi kan regne med at disse naturalytelsene etter hver ble gjort om til penger.

Stattholder Hannibal Sehested ville gjennomføre en reform av skattesystemet i Norge, og i 1644 utferdiget han den såkalte skatteordinansen hvor det ble krevd opplysninger om navn på brukerne, eiere, størrelsen på landskylda, skatt m.v. (Dette er opplysninger fra Rolf Fladby ved Lokalhistorisk institutt).

Resultatet av disse reformene var at vi fikk den såkalte Skattematrikkelen av 1647. En matrikkel er altså register over jordeiendommer. Senere kom den såkalte Landkommisjonen av 1661 og matrikkelen av 1665. En ny matrikkel fra 1723 ble riktignok ikke satt i verk, men inneholder en rekke viktige opplysninger. Men selv om en gard var selveiergard, beholdt den skylda som nå ikke sa noe om avgift til jordeier. Årsaken var at skylda uttrykte verdien av garden. Dette var viktig, for i mange tilfelle ble skylda brukt som grunnlag for utligning av skatt og andre forpliktelser. Vi kan nevne at vedlikeholdet av bygdeveier ble pålagt bøndene etter matrikkelskylda helt til 1920-årene.

Vi fikk en ny matrikkel i 1830-årene. Nå ble ikke skylda uttrykt i skippund og lispund, men i daler, ort og skilling, som ikke hadde noe med de aktuelle pengeenhetene å gjøre, men bare uttrykte verdien og dermed skattegrunnlaget. I tillegg har hvert "bruk" fått sitt løpenummer. Et bruk er en del av den opprinnelige matrikkelgarden. Ved matrikkelen av 1886 var daler, ort og skilling fremdeles i bruk, men nå ble det innført nye skyldbetygninger, mark og øre som ble de eneste skyldbetygningene i den siste matrikkelen fra 1903. Matrikkelen fra 1886 innførte også gardsnummer og bruksnummer som vi fremdeles har. Vanligvis er det slik at en eiendom med høyt bruksnummer er yngre enn de med et lavt, men dette stemmer ikke alltid.

Den matrikkelen vi fikk i 1903 er den vi fremdeles bruker, og for gardsnummer 14 ser den slik ut:

G.nr. 14, br.nr. 1 Engen (Lørienga) Johan Gulbrandsen 2 mark 66 øre.

G.nr. 14, br.nr. 2 Løren, Thorvald Refsum 2,83 mark,

G.nr. 14, br.nr. 3 Løren, Sørums meieribolag 0,05 mark,

G.nr. 14, br.nr. 4 Norderhaug (Samvirkelaget) 0,19 mark.

Fremdeles er det slik at en fraskilt part av en gard får sitt bruksnummer og skyld som trekkes fra den eiendommen den er skilt fra. I dag betyr dette ingenting, men en gang var det altså viktig for beregningen av skatter og avgifter.

Delingen av Løren

Det er ikke mye jordbruk igjen av det som engang var to storgarder Løren, egentlig er det bare en gard, Lørienga. Professor Holmsen mener at Løren var en gard i høymiddelalderen, altså før 1350. Men i 1577 vet vi at garden var delt i Nordre og Søndre Løren, og Holmsen mener at delingen kan ha skjedd ikke lenge før. Gardene var like store, dvs. de hadde samme skyld, og de hadde samme eier. Det var en bonde på hver av gardene i 1665, men i 1711 var det to oppsittere på hver gard. Vi har et manntall fra 1762, og der er det oppført 3 selveiere på den søndre garden og ikke mindre enn 4 på Nordre Løren. Dette henger sikkert sammen med den befolkningsøkningen som fant sted i Norge midt på 1700-tallet. Dette var hundre år før emigrasjonen til Amerika og industrialiseringen i Norge som i sin tid kunne ta av for folkepresset i bondesamfunnet. Løsningen ble altså garddeling, og litt senere opprettelse av husmannsplasser. 7 familier skulle altså finne utkomme på de to Løregardene. Vi aner problemer med å skaffe mat.

Så kom Lørefallet i 1794, og ifølge opplysninger fra 1803 ble begge gardene ødelagt. Folketellingen fra 1801 opplyser at det på Nordre Løren ikke bodde folk i det hele tatt og på Søndre Løren en husmann

som hadde jord og en jordløs husmann. Nordre Løren fortsatte senere som eget bruk, men størsteparten av Søndre Løren ble til Hol.

I 1800-årene var det igjen to Løregarder, Lørienga, også kalt Nordre Løren, gardsnummer 14, br. nr. 1, og Løren, også kalt Nordre Løren, g.nr. 14, br.nr. 2. På den sistnevnte eiendommen begynte fradelingen av småparter i 1880-årene og fortsatte fram til ca. 1920, da lensmann Flesjø bodde på garden. Lensmann Gjetrang, Flesjøs etterfølger fra 1926, har i et notat fra 1938 skrevet at det fra 1919 ikke har vært drevet gardsbruk på eiendommen. Men en mindre eiendom ble fraskilt omkring 1920 med navnet Vestre Løren, br. nr. 21. Det er den eiendommen som Omenås senere hadde.

Lørienga, som fikk g.nr. 14, br.nr. 1, fortsatte som eget bruk. Noen mindre parter ble fraskilt før 1940 og senere, men Lørienga er fremdeles en jordeiendom drevet av en bonde.

Lørefallet 1794

Romerike, som for en stor del består av marin leire, har i lang tid vært utsatt for leirras. Mest kjent i Sørums er nok raset på nabogarden Skea i 1768, som krevde 16 menneskeliv.

Lørefallet, raset på Løren, fant sted i juni og juli 1794. Det rammet begge Løregardene, som hadde 4 oppsittere. Raset er typisk for leirfallene på Romerike. Det dannet seg en gryte med et smalere utløp. Leirvellinga gled ut i Rømua omtrent der Nordli på andre siden av elva ligger. Raset tok også en del av innmarka på Ålgård og Prestegarden. Ingen mennesker omkom, men det strøk med en del krøtter og løsøre. Det ødelagte jordarealet på Løren ble taksert til 7650 riksdaler, en enorm sum den gangen.

Leirmassene demmet opp Rømua i en lengde av 9 km og vannstanden steg 19 m over lavvannstand. Elveløpet var stengt i 132 døgn og ble åpnet av militære mannskaper. Raset er skildret i tidsskriftet "Minerva" som oppfordret til en hjelpeaksjon for de skadelidte bondefamiliene. Det

heter om dem at "De vandre modløse og husvilde omkring for at lede efter Bolig, uden at finde den."

Vi vet ikke om det ble noe av inn-samlingen til Lørenfolkene, men i 1796 fikk de iallfall en kraftig reduksjon i skatten. Folketellingen av 1801 opplyser at på Søndre Løren bodde det bare en husmann og at eieren av garden hadde flyttet til Hol, som var en plass under garden. På Nordre Løren bodde det ingen i 1801, men eieren hadde flyttet til Vølneberg. Det er mulig at det dreier seg om den såkalte Løren Ødegarden som hadde vært underbruk under Løren, men dette er usikkert.

Raskanten er svært tydelig den dag i dag. Den er lett å få øye på i Fallbrauta, ved Lørienga, og ikke mist ved Høgshaugen, som nå delvis er planert. På den østre siden kan vi se raskanten ved Høystad og Lensmanns-garden (Løren), og ved Holsenga er raskanten nesten loddrett.

Men snart flyttet både menesker og bedrifter til Lørenfallet. I dag bor det flere hundre mennesker i det som en gang var et rasområde.

Eiere av Løren

Løren er som nevnt en meget gammel gard og har opprinnelig vært selveiergard. Men en gang i middelalderen (før 1350) ble garden en del av det enorme Sudrheims-godset. Denne godssamlingen tilfalt etter hvert Görvel Fadersdatter Sparre, som testamenterte hele sin godssamling til kongen, først til Fredrik 2. (1559-1588) og deretter til hans sønn Christian 4. (1588-1648). Løren avstod hun sammen med 248 gardar (av i alt 610 gardar) til Christian 4. i 1599. Skattematrikkelen av 1647 oppfører også kronen som eier av begge Løren-gardene.

Etter krigene mellom Danmark/Norge og Sverige som sluttet i 1660, solgte kongen en mengde gods som stort sett ble kjøpt av velstående borgere som en pengeplassering. Derfor finner vi i 1660-årene Nils Lauritsen som eier av størsteparten av begge Løren-gardene.

Søndre Løren

I slutten av 1690-årene finner vi 3 eiendomsparter i Søndre Løren: 2 1/2 lsp. tunge tilhørte Sørums prestebol, 5 lsp. tunge tilhørte en som het Nils Sørensen, men størsteparten av garden, 2 skp. tunge, tilhørte i 1690-årene Lorents Roll, kongelig majestets sekretær i det danske kanselli. Dette var hans odelsgods. I 1695 skjøtet han denne parten til proviantforvalter på Akershus, Helle Holst. Han solgte samme år gardparten til Jens Pedersen Holst, som i 1703 solgte til bonden på Løren, Kristen Larsen, og i 1712 fikk Kristen odelskjøte på denne parten av Erik Breider (se brukerhistorien). Dette odelskjøtet omfattet også 5 lsp. tunge som Nils Sørensen i sin tid eide. Dermed var Søndre Løren selveiergard.

Brukere på Løren

I en moderne gardshistorie skiller vi mellom eiere og brukere. Årsaken er selvfølgelig at eier og bruker en gang var to forskjellige personer. Som en ser av forrige kapittel, slutter eierhistorien når brukeren kjøper garden og blir selveier.

Det må imidlertid understrekes at brukerhistorien for Løren-gardene er uhyre komplisert og derfor kan virke rotete. Men det som står nedenfor, er hva man med rimelig sikkerhet kan trekke ut av kildene.

Brukere på Løren før 1700

Vi vet at Løren bestod av to fullgarder i 1577, og professor Andreas Holmsen regner med at delingen ikke gikk svært langt tilbake. Som regel er det ikke noe stort problem å fastslå hvem som bodde på hver av nabogardene. Men det er faktisk vanskelig for Lørens vedkommende. Begge gardene hadde samme skyld og dessuten samme eiere.

Vi får behandle brukerhistorien for begge gardene under ett før 1700, da vi kommer på tryggere grunn for å plassere bøndene på henholdsvis Søndre og Nordre Løren. Men noen bønder kjenner vi navnene på før 1700.

Som nevnt tidligere var Knut Lørin lensmann på Nedre Romerike i 1563. I 1647

bodde Even på den ene Løren-garden og på den andre Hans og Anne. Dette er opplysninger fra skattematrikkelen for 1647.

Vi har også noen opplysninger om kvegskatt fra 1657. På den ene garden bodde Torvald, som betalte skatt av 3 hester, 14 kuer, 7 sauer og 2 griser. Det er mulig at det er samme mann som i 1664 og 1666 er kalt Tarald. Om ham vet vi iallfall at presten Colbjørn Tostensen i 1672 bad lensmannen minne ham om at han skulle sette i stand en tauflåte. Det må ha vært en flåte i Rømua mellom Løren og Nordli.

På den andre garden bodde i 1657 Erik, som betalte skatt av 3 hester, 15 kuer, 10 sauer og 5 griser. Erik finner vi igjen i 1664 og 1666 sammen med en som het Hans. De drev halvparten av garden hver.

Når vi så kommer fram mot 1700, kan vi med større sikkerhet fastslå hvem som bodde på hvilken Løren-gard.

Nordre Løren

Syver Embretsen eller Einarsen, født ca. 1650, død 1717, fikk i 1702 skjøte på 2 skp. tunge i Nordre Løren, dvs. størsteparten av garden. Han må ha fått skjøte på 5 lsp. til, for i manntallet av 1711 er han oppført som eier av 2 skp. 5 lsp. tunge.

Syvers kone het Magnhild Svendsdatter. Hun levde ennå i 1723, da det ble holdt skifte etter henne. Av deres barn vet vi om Einar, Tord, gift med Kjersti Knutsdatter, Berte, gift med Hans Nilsen Asak, og Marte, gift med Nils (eller Mads) Vølneberg.

Det ble holdt skifte etter Syver i 1718. Boet eide 3 gamper, 15 kuer og 3 kvier. Av verdigjenstander er nevnt en gullring og en gullknapp. Det er registrert 7 hus på garden. Nettoformuen var 226 riksdaler, i tillegg kom 2 skp. 5 lsp. tunge i Løren. Dette tyder på rommelige kår.

I 1723 ble det holdt skifte etter Magnhild Svendsdatter. Nå var nettoformuen på bare 91 riksdaler. Samme året, altså 1723, forteller matrikkelforarbeidene at utsæden på garden var 4 tønner blandkorn, dvs. blanding av havre og bygg, og 16 tønner havre. (1 tønne var på ca. 140 l.)

Besetningen var 4 hester, 20 kuer og 10 sauer. Garden avlet 40 lass høy, står det. Disse lassene var små.

Det er noe usikkerhet om hvem som bodde på Nordre Løren i tiden etter 1723. Men et skifte på garden i 1741 forteller at Gulbrand Jensen da nylig var død. I skiftet står tydelig Nordre Løren. Gulbrands kone het Ragnhild Albertsdatter, og det er nevnt tre døtre, Randi, Berte og Gunhild. Nettoformuen i boet var på 14 riksdaler, og det virker svært fattigslig.

Guttorm Olsen fikk i 1756 skjøte på halvparten av Nordre Løren. Om hans familie vet vi nesten ingen ting, bare at hans kone, som kirkeboka ikke oppgir navnet på, døde i 1760. Guttorm giftet seg igjen i 1764 med Anne Henriksdatter Norum. Mere vet vi ikke om denne familien.

Guttorm Olsens bror Kornelius Olsen fikk i 1756 skjøte på den andre halvparten av Løren. Kornelius døde i 1789, 60 år gammel, og hans kone het Berte Helgesdatter. Av deres barn vet vi om Pål født 1761, Helene, gift med Johannes Johannesen Sørum, Anne, gift med Kjell Pedersen Bingen, Gunhild, gift med enkemann Johannes Pedersen Haugen, og Dorte, gift med Lars Hansen Vestby. Lars Hansen Vestby eide også en part av Søndre Løren og fikk i 1779 skjøte av sin svigerfar på 1/4 part av Nordre Løren og flyttet hit. (Se ellers under Søndre Løren.)

Allerede i 1758 solgte Kornelius halvparten av sin gard (11 lsp. tunge) til Magnus Nilsen. Hans kone het Anne Helgesdatter, og vi vet om en sønn, Nils, født 1761.

Allerede i 1768 solgte Magnus (eller Mogens som han ble kalt i dokumentene) sin del av Løren til Lars Olsen. Men allerede i 1769 solgte Lars Olsen sin part av Løren til Mogens Larsen Monsen (!) som var odelsberettiget til Løren (se nedenfor). Til nå har vi nevnt 3 bruk under Nordre Løren, men oppdelingen fortsatte.

Disse delingene av Nordre Løren gjør brukerhistorien temmelig komplisert. Vi får ta utgangspunkt i manntallet av 1762. Da var det 4 oppsittere på Nordre Løren som alle oppgis å være selveiere. De fire var

Kornelius Olsen som vi allerede har behandlet, dessuten Jens Jensen som var gift med Berte Olsdatter. Barn: Hans, Anders f. 1764 og Kari f. 1767. Den tredje oppsitteren het Jon Kristensen, gift med Åse Olsdatter (barn: Kristen), og den fjerde het Magnus Nilsen som vi allerede har behandlet.

Det var "veledle" Mogens Larsen Monsen, kjøpmann i Kristiania, som hadde odelsretten til Nordre Løren. Han anla odels-søksmål mot oppsitterne i 1768, og det endte med at de fire skjøtet eiendommene til Mogens. Men Mogens hadde jo ikke til hensikt å drive Løren selv, og i 1770 solgte han garden til Kornelius Olsen og Arne Gulbrandsen som hver fikk halvparten av Nordre Løren. Kornelius fikk som vi har sett skjøte på halve Løren i 1756 og i 1779, det siste etter odels-søksmål fra Mogens Larsen Monsen.

Men i 1779 solgte han halvparten av sin eiendom (11 lsp. tunge), dvs. fjerdeparten av Nordre Løren, til sin svigersønn på Søndre Løren, Lars Hansen, gift med Dorte Korneliusdatter (se ellers under Søndre Løren). Lars solgte sin del av Nordre Løren i 1786 til Jakob Pålsen, gift med Katti Mikkelsdatter. De fikk en datter som het Berte Maria, født i 1786.

Jakob ble ikke lenge på Løren. Allerede i 1788 solgte han eiendommen til Peder Olsen Norum, som allerede året etter, i 1789, solgte sin fjerdepart av Nordre Løren til Hans Olsen. Han var gift med Margrete Hansdatter Sørli. Vi vet om to barn, Ole f. 1790 og Marte f. 1792. Det var i Hans Olsens tid at Lørenfallet gikk og som tydeligvis tok med seg mesteparten av innmarka. Hans Olsen flyttet til Sørli, kanskje på grunn av raset. Han kalles iallfall Hans Olsen Sørli da han solgte en fjerdepart av Nordre Løren i 1799 til Nils Jakobsen Vølneberg. I skjøtet er nevnt at det omfatter alle jordene som ligger i leirfallet samt fehagen.

Nils Jakobsen, som ved giftermålet i 1786 er kalt Nils Jakobsen Bøler, giftet seg med enka Anne Gulbrandsdatter Løren som var eier av den andre fjerdeparten av Nordre Løren, og dermed var disse to brukene slått

sammen igjen. Nils og Anne flyttet til Skea (15/5), men i folketellingen av 1801 angående Løren står det at de bodde på Vølneberg det året. Nils døde i 1841, 77 år gammel.

Kornelius har vi allerede behandlet, og hans nabo på Nordre Løren ble nå Arne Gulbrandsen. Hans kone het Ingeborg Eriksdatter. I 1773 inngår Arne og Ingeborg, som er blitt gamle og har overlevd alle sine barn, en fletføringskontrakt (vilkårskontrakt) med Ingeborgs brorsønn Jakob Eriksen Artei som overtar halve Løren. Men Jakob flyttet ikke til Løren.

Allerede samme år som han fikk skjøte (1773) solgte han garden til Ole Olsen Gjester for 835 riksdaler. Ole Olsen døde på Skea (15/5) i 1786, 39 år gammel. Hans kone het Anne Gulbrandsdatter, død 1836, 82 år gammel. Barn: Ole f. 1777, Gulbrand f. 1779, Hans f. 1781, Olia f. 1786.

Ole Olsen flyttet til Skea hvor han døde i 1786. Ved skiftet etter ham stod han som eier av en part i Løren samt en part i Skea som ble utlagt til enka Anne Gulbrandsdatter.

Anne giftet seg igjen med Nils Jakobsen Løren som var fra Vølneberg. Dermed var de to partene av Nordre Løren slått sammen igjen. Anne og Nils fikk iallfall disse barna: Anders, overtok en del av Skea, men eide også Løren, Jakob f. 1787, Kari f. 1793. Nils og Anne bodde sannsynligvis på Skea, iallfall på sine gamle dager.

Thor Hexeberg

Denne gardshistoria for Løren og Hol skrev Thor Hexeberg i 1996. Med forfatterens velvillige tillatelse fortsetter vi å trykke del 2 og 3 i Sørums-Speilet nr. 2 og 3 i løpet av første halvår 2002. Vi mottar gjerne kommentarer og tillegg som vi overbringer til bygdebokredaktøren.

Red.

Hvor er kalenderbildene fra?

Kjære Redaktøren!

Hver gang jeg får Artikler føler jeg meg som en privilegert Sørumsborger.

”Artikler” er ikke (etter min mening) en selvsagt trykksak bare fordi jeg har betalt medlems-kontingenten i historielaget.

Jeg får ikke lest alt, d.v.s. det er ikke alt som påkaller min oppmerksomhet, jeg har ikke familie eller slekt i Sørumsdal, men har nok og føler rot i bondekulturen. Jeg har derfor stor respekt (og beundring) for arbeidet som ligger bak hvert nummer av Artikler, det være seg ditt arbeid eller bidragsytterne.

Mitt bidrag kan være å avhjelpe et lenge følt savn av kart over bildene i kalenderen. Kartet har kulturkontoret fått i kommunen og det ble brukt i Kulturavisen 2001.

Det er ikke fordi jeg ikke ble spurt, men hvorfor kan ikke ”Artikler” hete speil i bestemt form?

Beste ønsker til redaktøren for 2002
fra 186 **Fredrik Lindstrøm**

besluttet å bruke bestemt form, Sørumsdal-Speilet. Når det gjelder ditt forslag om å trykke et kart over Sørumsdal som viser hvor bildene er fra i kalenderen, synes vi det er godt. Men under de spesielle forhold kalenderen ble produsert i år, lot det seg ikke gjøre. Vi oppfører imidlertid medlemmene til å klippe ut eller kopiere ditt kart hvor de angitte månedene viser til hvor bildet for denne måneden er fra, og feste dette til kalenderen, som også i år ble utsolgt og dermed innbrakte nesten like mye i historielagets kasse som medlems-kontingenten. **Redaktøren**

Først takk for rosende omtale av ”Artikler”. Det nye navnet er vedtatt av styret i historielaget. Selv har jeg ingen sterke meninger om Speilet speiler bedre enn et Speil. Men siden du insisterer, har vi

Gårdshistorie inntil 1647

Andreas Holmsen skrev disse notatene til middelalderhistorien til gardene i Sørumsdal under krigen 1940-45. Fordi vi nå står foran realiseringen av bygdebokprosjektet

fra den gang, har vi trykket disse notatene her i Sørumspeilet. Vi startet gjennomgangen med gardsnummer 1 i nr. 4, 1999. Nå er vi kommet fram til gardsnummer 60, Haskoldrud, som siden 1916 har ligget i Ullensaker.

Haskoldrud

Gården er ikke nevnt i gammelnorsk tid, men må ha vært bebodd da. Det kan en – som i så mange andre tilfeller – slutte av at navnet, som er et ekte gårdsnavn, ble brukt om stedet også da det lå i ubebodd i begynnelsen av nyere tid. Dessuten er det kommet med som ”ødegård” allerede i gårdmanntallet av 1577, og på den tid betydde nok ”ødegård” virkelig en nedlagt gammel gård. Haskoldrud var allikevel neppe bebodd på den tid, for i 1616 hører vi at Dorte Sørum betalte landskyld av eiendommen – den var altså underbruk da. I 1647 er den kommet inn i matriklen som bebodd gård. Skylda var da 8 lpd tunge, som ble stående; tidligere i nyere tid var det 5 lpd.

Eierforhold

Gården var gammelt Sudreimsgods og kom som sådant under kongen i 1599 og til Hannibal Sehested i 1649. Liksom Nygård (g.nr. 5) ble det fra ham samme år make-skiftet til Oslo hospital.

Refsum

Var en fullgård med vanlig vissøresats i 1577, og har da sannsynligvis også bare vært en gård i gammelnorsk tid. Det kan høve med de opplysninger vi har om Refsumbøndene dengang: i 1335 eller 1336 kjøte Orm, ”bonde på Rifsheim”, gods i Rud i Ullensaker, og i Rødeboka (RB 440) får vi høre at Tore på Refsum hadde eiendom i Skedsmo. Det har således vært storfolk som bodde på Refsum, og da passer det godt at gården var udelt. Etter Rødeboka gav den 8 hefselder smør i landskyld, og må da etter det vanlige forhold ha vært på 5 markebol, d.v.s. en stor fullgård. I nyere tid var skylda 3 skpd. tunge, som svarer til 3/8 eller 37,5 % av den gamle,

når en regner etter det gammelnorske verdiforhold mellom smør og mel. Det vanlige var at den nye skylda ikke utgjorde mer enn 25 - 30 % av den gamle, så Refsum står forsåvidt relativt gunstig.

Eierforhold

Etter Rødeboka var Oslo bispestol eier av hele Refsum. Det fremtrer i jordeboka som gammelt bispegods, og det er da mest sannsynlig overdradd til bispestolen av en godseier, kanskje helst kongen selv. Ved reformasjonen ble gården iallfall krongods og fortsatte lenge å være det. Helt fra 1500-årene var Refsum frigård for fogdene på N. Romerike, og det bidrog nok til at kongen ikke ville selge den. Som fagedfrigård var den skattefri og mangler av den grunn i matrikkelen av 1647, som i grunnen bare er et skattemanntall. (Derfor har Sørumsatriklen av 1647 bare 83 gårdsnummer, mens det faktisk fantes 84 matrikkelgårder i bygda dengang.)

Sulerud

Var halvgård i 1577 og gav etter Rødeboka 10 øyre og 1 hefselde smør i landskyld, så den må ha vært halvgård dengangen også. Men det blev maksimumsstørrelsen for en halvgård - 15 øyresbol. 1575 og senere var skylda 1 skpd tunge.

Eierforhold

Sulerud var den eneste eiendom som lå til ”prestetekja” ved Refsumkirken. Bare det er nok til å vise at denne kirken ikke godt kunde ha egen prest. Det må ha vært presten ved en av nabokirkene - kanskje helst Asakkirken - som gjorde tjeneste der. Da Refsumkirken like så vel som Asakkirken ble nedlagt i senmiddelalderen, kom Sulerud under Sørum prestebol, og Sørumspresten stod som ”benefisiar” så lenge det benfiserte godset fikk være urørt.

Andreas Holmsen

Ny strålende årbok

Redaktørtriumviratet fra forrige årbok har med Årbok XX fra Romerike historielag overgått seg selv i å presentere ei strålende bok. I 1998 var det middelalderen på

Romerike som stod i fokus for Jan Erik Horgen, Lene Skovholt og Kari Westby. Denne gang beveger de seg i retning vår egen tid med ei bok om 1500- og 1600-tallet på Romerike under tittelen ”Romerike mot oppgangstider”.

Boka innledes med en oversiktsartikkel om innføringa av reformasjonen i Norge av Hallgeir Elstad. Den viser at reformasjonen her var helt uten folkelig basis, og at det tok minst 100 år før innholdet i reformasjonen hadde trengt gjennom hos innbyggerne. Selv om noen eksempler på uskikkelige prester som hadde vanskeligheter med overgangen er hentet fra Romerike, er det likevel en svakhet ved artikkelen i denne sammenheng at den i liten grad tar utgangspunkt i lokalhistoriske studier.

Sigrid Christie, vår fremste ekspert på kirkebygg, er til gjengjeld befriende konkret når hun presenterer kirkekunst på Romerike under renessanse og barokk. Vi blir også her kjent med mennene bak kirkekunsten og lærer oss å se forskjell på arbeidene til rutinerte snekkere og biltuggere fra laugsmiljøet i Christiania og lokale håndverkere med en landsens bakgrunn. Visste du for eksempel at prekestolen i Sørums kirke er fra 1606, og at den har små hjørnefelt med malte våpen og initialer, bl.a. for Jørgen Friis (IF) som var stattholder 1601-08 og Herr Christopher Pedersen (HCPS) som var sokneprest i Sørums kirke 1601-44?

Konkret er også Knut Dørum's lille portrett av Niels Thommesøn, ”en sogneprest som hadde svært få moralske skruper og hemninger, og som ustanselig kom i konflikt med både høy og lav.” Lene Skovholt lar oss gjennom tingbøkene møte Trond Børgsen og hans kamp for odelsretten til By i Rælingen og Tore Jensdatter Berg fra Skedsmo, som ble dømt for å ha tent ild på garden hun tjenestegjorde på for deretter forsøke å ta sitt eget liv. ”Hun har forgjort sitt liv og hennes hoved og høyre hand skal settes på en stake utenfor garden Berg hvor gjerningen er gjort.”

Lene Skovholt har også bearbeidet Andreas Holmsens artikkelsamling ”Gård og gods i Norge i eldre tid”, hvor gardene Sudreim, Løren og Børgen i Sørums kirke er brukt som eksempler. Sørums kirke står også i fokus for Fredrik Bjørges artikkel om kilder til gardshistoria på 1500- og 1600-tallet. Vår egen bygdebokredaktør Jan Erik Horgen bidrar i årboka med en presentasjon av biskop Jens Nilssøns visitasbøker og hva de kan fortelle oss bl.a. om gamle ferdselsveier på Romerike.

Mentalitetshistorie

Horgen viser til Yngvar Nielsens faksimileutgave av Jens Nilssøns visitasbøker og reiseoptegnelser 1574-1597 som ei grei innføring i datidas tankeverden og mentalitet. I så fall er Knut Sprautens artikkel i denne årboka, ”Mentalitet og konflikt. Glimt fra romerikingers møte med statens maktapparat 1600-1750”, er god introduksjon. May Birkeland skriver om trolldom på Romerike med hovedvekt på hekseprosessene. Et lite utdrag sitert etter tingboka er opplysende: ”Claus Hoell enn Ødegaardstzmand wed Frogner kirche beschylt Bergedte Huall och Ellen Fløgstad att hand medt dennem julle natt haffde woritt paa Blaakuldenn. frembkom for retten, och berettetd sligdt at werre taldt aff hannern i korttuillighed och for scembtt. och iche hauffde troett dett saa aff hans wuener. schulle hauffue bleffuen wdførdt och alldiellis iche wiste entenn schiell efler rett der till.” Hva har de to jentene gjort med den arme mann, mon tro?

Langt mer akademiske og mindre konkret innrettet mot Romerike er Tor Weidlings artikkel ”Om begrepene adel og aristokrati”, Einar Sørensens artikkel ”Herregården og den adelige husholdning” og Lars Løbergs artikkel ”Adel og bonde. Bruksendringer, økonomisk vekst og nye klasseskiller”. Den siste eksemplifiserer riktig nok utviklingen i klasse-motsetningene på Romerike. Her hadde vi på 1500-tallet bare fem adelige setegårder; Asak, Folberg, Holter, Krossbøl og Sørums kirke.

og Roseætta vet vi etter hvert bosatte seg helt andre steder enn på Sørums. Løberg peker på at norske historikere tradisjonelt har lagt vekt på at bøndenes økende sjøleie sprang ut av en sterk slektarvtankegang. Etter hvert er en kommet til at valget mellom å drive som leilending eller sjøleier nok var styrt av mer rasjonelle grunner. Knut Johannessen har påvist hvordan skattereglene på 1600-tallet førte til en forfordeling av hovedeieren på bekostning av eieren med mindre deler av gården. ”Bondeleilendingen strevde for sjøleiet fordi han var klar over at livstidsfestet var usikkert og arvefeste en sjelden foreteelse. Hans mål var å sikre seg og sine nærmeste en gård der de kunne bo uforstyrret.”

Eiendomsutviklingen

Tom Halvorsen og Betzy Perger forteller i artikkelen ”Sudrheimsættens sidste spire” om hvordan de etter et besøk sammen med en gruppe romerikinger i Lund, hvor de blant annet besøkte krypten i Lund domkirke og Görvel Fadersdatter Sparres gravsted. Med dette som utgangspunkt begynte de et møysommelig arbeid for å avdekke denne siste representanten for Sudrheimsættas biografi, som vi vet endte med at hun testamenterte hele sitt enorme eiendomsimperium til de danske kongene. De to kommer til historielagets årsmøte 14. februar, så vi lar historien ligge her.

Redaktørene har også benyttet anledningen til å gjengi et utdrag av Rolf Fladebys bind 6 i Cappelens Norgeshistorie fra 1977, ”Mer jord under ploegen. Gjen-rydding og gårddeling”. Med Skedsmo som eksempel heter det: ”Det gårdsbruket som gjennomsnittsbonden i bygda ved midten av 1600-tallet hadde til disposisjon representerte bare halvparten av bruks-verdien sammenlignet med gården til den gamle fullgårdsbonden.”

Knut Dørum er en av de historikerne som mener at bøndene var

langt mindre bundet av slektsarvtankegangen enn tidligere antatt. I artikkelen ”Leilendingen på Romerike på 1600- og 1700-tallet.” konkluderer han slik: ”På denne tida var det dessuten sterk vekst i folketallet, noe som forårsaket knapphet på jord. Jordprisene økte stadig og flere bønder var på jakt etter en odelsgard de kunne bruke uten frykt for utkastelse.”

Tom Jøran Bauer har en innsiktsfull artikkel om ”Redskaper og driftsmåter i jordbruket på Romerike”, med eksempler fra samlingen på Gamle Hvam. Et generelt trekk vi kan forundre over var hvor *liten* utvikling det var i jordbruksredskapene i denne perioden. Tor Trapness skriver om finneinnvandring i Hurdal på 1500- og 1600-tallet, og den tredje av redaktørene, Kari Westbye, har skrevet to av de mest spennende artiklene i årboka om klær, mote og mat. Boka avsluttes med en komprimert og innsiktsfull artikkel om forsvarstiltak på Romerike i 1500- og 1600-årene skrevet av Kjeld Magnussen, tidligere fylkeskonservator i Akershus, som nå er konsulent i Forsvarets bygnings-tjeneste. Her ser vi godt hvordan den Skanse som ble bygget på Blaker i 1680-årene var svært beskjeden i forhold til den nye ombygde festning fra 1750-årene, som delvis eksisterer den dag i dag.

Som en forstår av denne overfladiske gjennomgangen er årbok XX fra Romerike historielag breiddfull av stoff om Romerike på 1500- og 1600-tallet, og nesten hver eneste artikkel har relevans for lokalhistorien i Sørums. Mitt råd er derfor enkelt: Løp og kjøp! Prisen på 260 kroner er egentlig alt for rimelig i forhold til innholdet, ikke minst ut fra de praktfulle illustrasjonene, de fleste i fire farger. Bokhandler Opaker er tilgitt for å øke fortjenesten ved å ta 280 kroner. Boka er fortsatt verdt det dobbelte!

Svein Sandnes

Slekt i Sørums I

Fra Augen Martinsen ved den grafiske bedriften PDC Tangen fikk vi i oktober en

henvendelse om vi kunne gi tips om hvordan han kunne finne ut mer om sine forfedre. Han visste allerede at bestefaren, Borger Fossum Martinsen var født i Sørum i 1875, døpt 13.02.1876 (Lystadeie), og konfirmert i Blaker kirke 05.10.1890. Han visste også at bestefaren giftet seg med en Johanne Knutsen, født 06.05.1878, og at de utvandret til Amerika i 1905.

Røtter fra Lystad, Østby og Vestby

Vi har forelagt opplysningene for bygdebokforfatter Jan Erik Horgen, som har oversendt Augén Martinsen tips til videre leting gjennom fire familieark fra databasen til bygdeboka:

”Borger Martinsen er sønn av ungkar Martin Larsen fra Vestby og pike Maren Lovise Gulbrandsdatter Lystadeie. Martin er født 6. august 1852, og var altså 23 år i 1875. Hans foreldre var Lars Hansen og Hågine Engebretsdatter, som forvaltet en Vestbygard. De er ikke gift i Sørum. Maren Lovise er født 3. desember 1844, og var altså 31 år i 1875. Hennes foreldre var Gulbrand Nielsen Lystad, født i Gjerdrum, og Berthe Johannesdatter Lystad, født på en plass under Østby. De giftet seg 31. oktober 1844, og Maren Lovise er deres eldste datter.

Gulbrand og Berte fikk alle sine seks barn på en plass under Lystad. Berte var også født på en Lystad-plass, men foreldra hennes, Johannes Christensen Vestby og Mari Arnesdatter Lystad, som giftet seg i Sørum 30. november 1820, flyttet deretter til en plass under Østby. Vestby, Østby og Lystad ligger like ved hverandre utafor Sørumsand.”

Slekt i Sørum II

Fra Anne-Marie og Dag Fossum har vi mottatt en etterlysning etter Carl Adolf Fossum. De vet at han er født 19.07.1881, men vet ikke hvor. Hans far var Martin Fossum. Han var født i Aurskog i desember, men de vet ikke hvilket år. De vet også at Carl Adolf Fossum giftet seg med Inga Pettersen fra Røyken i 1907.

Ikke døpt i Sørum

Vi har forelagt etterlysningen for bygdebokforfatter Jan Erik Horgen, som svarer: ”Carl Adolf Fossum er *ikke* døpt i Sørum. Vanlig landsdekkende søk i folketellinger kan kanskje gi svar på hvor han er født.”

Dersom det er andre som tror de kan hjelpe Anne-Marie og Dag Fossum, er deres e-post-adresse anne-maf@frisurf.no.

Direkte distribusjon

Sammen med årsmøtepapirene veier den forsendelsen du nå mottar mer enn 100 gram. (Mer enn 9 vanlige 80 gr. A4-ark pluss konvolutt.) Som B-post koster da forsendelsen 20 kroner inntil 350 gram. Med 300 medlemmer blir det en kostnad på 6.000 kroner. I likhet med i fjor forsøker vi derfor i forbindelse med arrangementene knyttet til Sørumfestivalen å dele ut innkalling til årsmøtet 14. februar og dette første nummeret av Sørum-Speilet til medlemmene direkte. De høye porto-kostnadene er også bakgrunnen for forslaget til årsmøtet om å heve årskontingenten til 125 kroner.

Vi håper du vil motta forsendelsen raskt og ubeskåret også på denne måten. Oppstår det problemer, må du ta kontakt med oss. Vær også spesielt oppmerksom på at konvolutt du mottar inneholder en giroblankett for kontingentinnbetaling 2002.

Artikler fra Blaker og Sørum historielag redigeres av Svein Sandnes.

Returadresse: Svein Sandnes
Postboks 62, 1927 RÅNÅSFOSS

B